A L T E R N A T İ F

millî mücadele

KEMAL KAHRAMAN

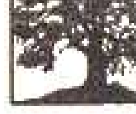
Ü N İ V E R S İ T E

ALTERNATİF ÜNİVERSİTE
1

Millî Mücadele

ALTERNATİF ÜNİVERSİTE

Onbeş günde bir yayınlanır

Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti. Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
BEKİR ŞAHİN

Yayın Kurulu
NABİ AVCI
AHMET KOT
MUSTAFA ÖZEL
BEKİR ŞAHİN

Kapak ve İç düzenleme
YAZIEVİ

Dizgi
BİRİM

Baskı, Cilt
ACAR

İstanbul, 1 Ocak 1992
ISBN 975-346-006-6

A L T E R N A T İ F

Millî Mücadele

Kemal Kahraman

Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti.

Piyerloti Caddesi, Dızdariye Medresesi Sokağı
No : 8/B, D.6 Çemberlitaş, 34400 İ s t a n b u l
Tel : 518 59 59 Faks : 518 59 58

Ü N İ V E R S İ T E

Dr. KEMAL KAHRAMAN

1958-Nazilli doğumlu. İlk ve Orta öğrenimini Nazilli ve İzmit'te tamamladı. Ege Üniversitesi Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. ODTÜ Sosyoloji bölümünde Master çalışması yaptı. Bu arada dil ve araştırma amacıyla 1.5 yıl İngiltere'de kaldı. Dönüşünde Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde Master çalışmasına başladı ve bu bölümden Master (1989) ve Doktora (1991) derecesi aldı. 1982 yılından itibaren Mavera, İslâm ve İlim ve Sanat dergilerinde çalışan yazarın Mavera, Yönelişler, Diriliş, İslâm, İlim ve Sanat gibi dergilerde çeşitli yazıları ve çevirileri yayımlandı.

Eserleri: Çağdaş Sömürge İmparatorluğu (1989), Kuşatma Altında Beyrut Günlüğü (Çeviri Şiir/1990), Türkiye'nin Boyun Ağrıları (1991).

Alternatif Üniversite kitapları, kültürel hayatın her kesiminin ilgileri düşünülerek tasarlandı. Yerleşik üniversitenin Batı'da ve bizde açıkça görülen tek boyutluluğuna karşılık, Alternatif Üniversite, çoğulcu ve eleştirel bir yaklaşımı hedefliyor. Dolayısıyla, büyük ölçüde tercümeye dayanan yerleşik üniversite anlayışına ve yerleşik kültürel havaya daha sorgulayıcı farklı bir boyut kazandırmak, Alternatif Üniversite kitaplarının önde gelen özelliği olacak.

Alternatif Üniversite kitaplarının bir diğer önemli hedefi de, kurumsal eğitimle halk arasındaki kopukluğu mümkün olduğunca gidermeye çalışmak... Bilimin ve kültürün, sadece yerleşik kurumsal eğitimin tekelinde olduğu yanılsamasını aşmak için, Alternatif Üniversite kitapları uygun bir ortam hazırlayacak.

Kitle iletişim araçlarının yol açtığı tahribat nedeniyle, bu anahtar kitaplar, herkesin, heryerde, kolayca ve kısa sürede okuyabileceği boyutlarda hazırlandı. Batıdaki ve bizdeki benzerlerinden farklı olarak, bu kitaplarda-gerekli oldukça-görsel malzeme kullanmaktan da kaçınmayacağız.

Onbeş günde bir yayınlanacak olan Alternatif Üniversite kitapları insanoğlunun ilgi duyduğu hemen her konuyu kapsayan bir yelpaze çizecek. Böylece, bu dizinin kitaplarını düzenli bir biçimde izleyenler, aynı zamanda, kendi uzmanlık alanlarının yol açtığı ufuk daralmasından da kurtulma imkanına kavuşacaklar.

Ağaç Yayıncılık

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

19. Yüzyıl boyunca İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı genel politikası, Çarlık Rusyasına karşı bu imparatorluğun toprak bütünlüğünü korunması yönündeydi. Akdeniz, İran ve Hindistan'daki çıkarlarının korunması açısından Rusya'nın güneye inmemesi, hayati bir önem taşıyordu. Bunun içinse Türklerin dostluğu gerekliydi. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin yenik düşmesinden sonra İngiltere'nin çıkarları değişmedi, aksine Ortadoğudaki hesapları kuvvet kazandı. Irak ve Filistin mandası olmuş, İran'daki varlığı ise güçlenmişti. Fakat savaş öncesi ve sonrasında İngiltere'nin dış siyasetinde değişiklikler yaşandı. İngiliz hükümetinde, Türkiye'nin çok önemli bir kısım topraklarına el konulması yönündeki eğilim hakim oldu. Savaş sonrası İngiltere'nin hedefi, Doğu politikasının gereği olarak Türkiye ile işbirliği yapmak değil, ona boyun eğdirmek oldu. Rusyanın tarihi rolü devralınmıştı. Bunda Türkiye'deki bazı değişikliklerin de etkili olduğu söylenebilir. Genç Türkler 1908'de II.Abdulhamit yönetimine son verip Mesrutiyet'i getirmişlerdi. Liberal bir Monarşi olan İngiltere'den beklentileri çoktu. Fakat İngiltere'nin dışarıda aynı liberal standartları kul-

lanmadığı anlaşılmaya başlanınca Genç Türkler umutlarını yitirdi. Bu, İngiltere'deki siyasi gelişmeleri geriden takip etmenin de bir ifadesiydi. Bu durumda Enver Paşa öncülüğündeki Türk liderleri dış politikada Almanya yanlısı bir politika izlemeye başladı. Bu da Türkiye'yi Almanya'nın yanında savaşa soktu. Bir kısım İngiliz politikacıya göre Türkiye'nin bu tutumu ve boğazları müttefik kuvvetlere kapaması savaşın iki yıl uzamasına ve yıkımın o boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Tabi bu gerçeği yansıtmıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın kendisi, eski kolonici güçlerin çıkar savaşıydı. Ortada yeni bir ortak, yeni bir rakip istemiyorlardı (Almanya). Osmanlı Devleti'ne gelince bu konuda, savaş olsun olmasın yapılan gizli andlaşmalar vardı. Osmanlı Devleti uzun süredir baskı altındaydı. Mısır'ı işgal etmiş olan İngilizler Arapları Osmanlılara karşı kışkırtma politikalarını çoktan uygulamaya koymuştu. Balkan Savaşlarında açıkça Balkan devletleri tarafını tutmuşlardı. İçerideki Hıristiyan azınlıkları kolladıklarını iddia ederek, onları hep isyana teşvik ediyorlardı. Elçileri aracılığıyla Osmanlı hükümetini devamlı baskı altında tutuyorlar, devamlı taviz koparmaya çalışıyorlardı. Bu baskılarla ülkenin her yanında Hıristiyan misyoner okulları kurulmuştu. Bir yandan da yüksek faizli borçlar vererek faizi pek tanımayan Osmanlı ekonomisini kontrol altına alıyorlardı. Reform istediklerini söyleyerek devamlı değişikliğe zorluyorlar, bir türlü tatmin olmuyorlar daima fazlasını istiyorlardı. Tanzimat Fermanı, Birinci ve İkinci Meşrutiyetler Avrupa'nın dostluğunu kazanmaya yetmedi. Açıkçası karşıda dost olmaya niyeti olmayan bir Avrupa vardı. Kuzey Afrika çeşitli bahane-

lerle işgal edildi. Fransızlar ve İngilizler bundan sonra özellikle Ortadoğu'ya yöneldi. Hedef Osmanlı Devletini parçalamaktı. Bu, Birinci Dünya Savaşını da içine alan fakat ondan ibaret olmayan uzun bir süreçtir.

Ondokuzuncu Yüzyıl ikinci yarısında Disraeli ve Salizbury başbakanlığındaki muhafazakar hükümetler Türk yanlısıydı ve Rusya'nın durdurulması için Türkiye'ye yardım etme eğilimindeydi. İngiltere'nin savaştan sonraki Başbakanı Lloyd George, Gladstone çizgisinde liberal bir politika izledi. Bu liberaller, Hıristiyan Yunanlıları ve Balkan halklarını 'inançsız' Türklere karşı destekliyordu. Lloyd George, savaş sonrası Türkiye'ye karşı İngiltere politikalarının mimarıydı. Hedefi, Yunanistan'ın Megolo İdea'yı gerçekleştirmesine yani yeniden Bizans İmparatorluğu'nu kurmasına yardımcı olmaktı. Türk düşmanı politikalarının bir parçası da Doğu Anadolu'da Ermenistan devletinin kurulması ve Türk topraklarındaki stratejik bölgelere müttefiklerin el koymasıydı.

Lozan Andlaşması'ndan (1923) M. Kemal'in ölümüne kadar geçen zamanda Türk-Batı ilişkileri 19. Yüzyıldaki şekline döndü; eşit koşullardaki ilişkiler. Şu farkla ki artık her iki ülke imparatorluktan çıkma aşamasındaydı. İngiltere, Türkiye ile anlaşmak zorunda olduğunu geç de olsa anladı. İlişkilerin normale dönmesi kolay olmadı. 1919 Temmuz'unda Erzurum Kongresi'nde onaylanan Misak-ı Milli Paktı, batılı güçlerle yapılan bütün pazarlıkların esası oldu. Fakat ilişkilerin tamamen normale dönmesi için Tür-

kiye'nin bazı fedakarlıklar yapması gerekti. Bunlardan birisi, Misakı Milli sınırları içinde olan Musul'dan vazgeçmek oldu (1926). Musul meselenin çözülmesinden sonra ilişkilerin bugünkü şeklini aldığı söylenebilir.

MİLLİ MÜCADELE'DE DIŞ GELİŞMELER

Mondros Mütarekesi

Türkiye için Birinci Dünya Savaşı 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile bitti. Türkiye'nin savaştan çekilme ve yenilgiyi kabul etme kararı, şaşkınlık yarattı. Cephelerde ordular yerlerindeydi. Arap topraklarını kaybetmekle beraber Türk çoğunluğun yaşadığı bölgeler henüz işgal görmüş değildi. Bulgaristan, Avusturya, Almanya veya Rusya gibi iç karışıklıklar da yaşanmıyordu. Suriye ve Kafkaslar'da güçlü bir ordu vardı. Bulgaristan yenilmişti, ateşkes imzalamak zorundaydı.

Bu erken teslim oluş, ateşkesin Türkiye'nin varlığını tehdit edeceğini tahmin etmemekten ileri geliyordu. Çünkü elde sadece Türk nüfusun çoğunluk olduğu bölgeler kalmıştı. Osmanlı hükümeti, batılı müttefiklerle yapılacak bir andlaşmayla Anadolu ve Trakya'daki işgal altındaki toprakların da geri verileceğini tahmin ediyordu. Nitekim 5 Ocak 1918'de zamanın İngiliz Başbakanı Lloyd George Avam Kamarası'ndaki ünlü konuşmasında şunları söylüyordu:

> "Türkiye'nin başkentini veya Anadolu ve Trakya'daki Türk çoğunluğa sahip zengin ve ünlü topraklarını kay-

> betmesi için savaşmıyoruz. Türk ırkının anavatanında başkenti İstanbul olan Türk imparatorluğunun yaşamasına karşı çıkmıyoruz.

Dahası, Başkan Wilson ABD kongresinde 8 Ocak 1918'de yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

> "Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan bölgelerinin bağımsızlığı garanti edilmeli fakat Türk hakimiyeti altında olan diğer uluslara da kuşkusuz bir can güvenliği ve otonomi bir gelişme şansı verilmeli."

Batılı müttefik liderlerinin sözlerine bakan Osmanlı Hükümeti, ateşkes halinde toprak bütünlüğüne saygı gösterileceği kanaatini taşıyordu. Bunun üzerine müttefiklerin kabul edeceği bir hükümet koruldu. Bu sırada Mustafa Kemal, Halep'te görev yaptığı karargahtan Sultan'a telgraf çekerek Savaş Bakanlığı'nın kendisine verilmesi teklifinde bulundu. O sırada Birinci Dünya Savaşı'nın başarılı birkaç komutanından biriydi. Fakat telgraf sultana geç ulaştı ya da ulaştırıldı. Mustafa Kemal'in o zamanki planı Sultan'ı Anadolu'ya getirmek ve barış şartlarının daha iyi bir pozisyonda görüşülmesini sağlamaktı. İngiliz politikacıların görüşü, bunun daha mantıklı bir yaklaşım olduğu yönündedir. Çünkü Sultan ve hükümet, baskı altındaki İstanbul'da Anadolu'daki durumu bilmemekte ve eldeki güçleri azımsamaktadır. Oysa Anadolu kendini savunacak durumdadır.

Agamemnon zırhlısında yapılan Mondros Mütarekesinde Türk delegelerin başında Rauf Orbay vardı. Karşısında da batılı müttefikleri temsilen İngiliz Amiral Yardımcısı Sir Somerset. Türk heyeti, kendilerini olduklarından çok aşağı görerek ileri sürülen a-

ğır şartları kabul etti. (Bkz. Ekler) 7. ve 24. maddeler, müttefiklere 'gerektiğinde Türk topraklarını işgal etme' hakkı veriyordu. Nitekim andlaşmadan bir hafta sonra İngiliz hükümeti Irak'taki Türk ordusuna teslim olma emri veriyor ve İstanbul ve İskenderun'un işgal edileceğini açıklıyordu. Sultan Mehmet Vahdettin ise hala İngilizlere güveniyordu. Mondros Mütarekesi hakkında Sadrazam'a şunları söylediği kayıtlıdır:

> "Andlaşmanın şartları ne kadar ağır olursa olsun olduğu gibi kabul edelim. İngiltere'nin bize karşı dostane politikası değişmemiştir. Daha sonra affedilip lutfa mazhar olabiliriz."

Oysa Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve Türklerin andlaşma masalarına oturmalarından çok önce müttefikler kendi aralarında gizli andlaşmalar yapıp Anadolu ve Trakya'nın büyük kısmını paylaşmışlardı. Bunlar, Londra Andlaşması (26 Nisan 1915), Sykes-Picot Andlaşması (16 Mayıs 1916) ve Saint-Jean de Maurienne Andlaşması (17 Nisan 1917)'dır. Bu andlaşmalar Ege kıyıları, İzmir ve Antalya çevresini İtalyanlara, Adana, Antep, Maraş civarını Fransızlara veriyordu. İngiliz hükümeti adına Lord Robert Cecil Fransız Dışişleri Bakanı'na 8 Ekim 1918'de yazdığı mektupta durumların değiştiğini, andlaşma hükümlerinin yeniden görüşülmesi gerektiğini söylüyordu. Fakat paylaşmalardaki iddialar geçerliğini korudu. Dahası, ABD Başkanı Wilson, Doğu Anadolu'da Ermeni ve Kürt devletlerinin kurulmasını öneriyordu.

Nihayet, kurtlar sofrasına Yunanistan da dahil oldu. Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos, Batı Anadolu'da 'Yunanlıların çoğunlukta olduğu' bölgeleri

istiyordu ve ona göre bu, her ulusun kendi geleceğini belirme hakkına sahip olmasını öngören Wilson prensibine giriyordu. Yunanlıların bu isteği, İngiliz hükümetinde büyük destek gördü, özellikle de Lloyd George'dan. L. George'un amacı, Yunanistan'ı Ortadoğu'daki İngiliz çıkarları doğrultusunda kullanmaktı. Bu iddialara dayanarak Yunan ordusu, İngiltere, Fransa ve ABD'nin daveti üzerine 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etti. İngiltere Hindistan lobisinin protestolarına rağmen işgali destekledi. Fakat bundan önce, tahmin edilebileceği gibi İtalyanlarla Yunanlıların çıkarları çatışmıştı. İngiliz ve Fransız askerleri İstanbul'u işgal etti. Irak'taki İngiliz askerleri Musul'u işgal etti. Fransızlar, Suriye'deki kuvvetlerini kuzeye hareket ettirerek İskenderun dahil Güneydoğu topraklarına girdi. Fakat Yunanistan'ın devreye sokulmasıyla İtalya'nın Ege'deki çıkarları baltalanmıştı. İtalyan delegeler 24 Nisan 1919 Paris Konferansı'nda bu durumu protesto ederek salonu terketti.

Türk tarafına gelince, Türkler 1908'de Meşrutiyet'ten sonra İngilizler hakkında yanıldıklarını görmüşlerdi. Mondros Mütarekesi'nden sonra bu kanıları pekişti. Ve andlaşma yapılamayacağını anladıklarında durum oldukça geç bir aşamadıydı. Fakat yine de milli bir hareket oluştu ve direniş başlatıldı.

Sevr Andlaşması

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya doğru yola çıkışıyla Yunanlıların İzmir'i işgalinin aynı güne rastlaması ilginçtir (15 Mayıs 1919). 29 Ekim'de ise Anado-

lu'da çoktan temsilciler meclisi oluşturulmuştu. O gün, İstanbul hükümetinin, meclisin İstanbul'da toplanması isteği geri çevrildi. Çalışmalar, Anadolu'da sürecekti. Bu, işgal kuvvetleri için ilk hayal kırıklığı oldu çünkü ülkenin iç kesimlerinde alternatif bir hükümet kurulmasını istemiyorlardı. İşgal kuvvetlerinin emriyle Mustafa Kemal'in rutbeleri geri alındı. Onunla birlikte Ahmet Emin Yalman ve Ziya Gökalp hakkında tutuklama emri çıkarıldı. İstanbul hükümetinin emirlerine uymaması ve Anadoludaki hızlı gelişmeler üzerine 16 Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u tamamen işgal altına aldı.

Ankara'nın politikası ittifak güçleriyle ayrı ayrı andlaşma yaparak onları birbirine düşürme yönündeydi. 23 Nisan 1920'de TBMM kuruldu. 11 Mayıs'ta ise İstanbul'daki Damat Ferit hükümeti, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ölüme mahkum ediyordu. Bundan bir ay sonra ise Sevr Andlaşması imzalanıyordu. (10 Ağustos 20) Bu andlaşmanın hükümleri aşırı derecede sertti (Bkz. Ekler). Trakya'nın büyük kısmı ve İzmir ve civarı Yunanlılara veriliyordu. Doğu Anadolu'da Kürtlere otonomi veriliyor ve Ermenistan devletinin snırları ABD başkanının direktifleri doğrultusunda belirleniyordu. Kapitülasyonlar devam ediyordu, en kötüsü Türkiye ittifak güçleri arasında etki bölgelerine ayrılıyordu. Batı Anadolu Yunanistan'a, Güneydoğu'nun büyük kısmı Suriye'ye, Doğu Anadolunun büyük kısmı Ermenistan'a veriliyordu. Ne var ki Sevr maddeleri Türk halkını galeyana getirmiş ve hemen tamamının Kuvayı Milliye saflarına katılmasını sağlamıştır.

Osmanlı devletinin ölüm fermanı demek olan Sevr, uygulamaya konulamamıştır. Fransız ve İngilizlerin bu yönde adım atmaları hukuken mümkün değildi çünkü Anadolu'daki durumu bilmiyorlardı. Önlerinde iki seçenek vardı; ya kuvvet kullanacaklar veya Ankara ile anlaşacaklardı. O zaman İngiliz ordusu, kritik durumda bulunan Irak, Hindistan, İran, Mısır, Filistin ve İrlanda'yı zor kontrol ediyordu. Sevr'i uygulamak için buralardan asker sevketmek gerekiyordu, oysa bu imkansızdı. Türkiye'yle savaşmak için bu topraklardan vazgeçmek, İngiliz hükümetinin sonu olurdu. İkinci alternatif, Kuvayı Milliye güçleriyle bağlantı kurmaktı. Batılı güçler ve özellikle İngilizler Kuvayı Milliye ve hedefleri hakkında hiçbirşey bilmiyordu. Birçok gözlemci bunların 'ittihatçı' olduğu kanısındaydı. Diğerlerine göre ise bu bir 'yerel isyan'dı. Birçok Batılı ise Kuvayı Milliye'yi Ortadoğu'nun istikrarına yönelik bir tehdit olarak görüyor ve hedeflerinin kaybedilmiş Osmanlı topraklarını geri almak olduğunu düşünüyordu. Adeta herkes Kuvayı Milliye'de kendi kötü rüyasını görüyordu. İngilizlerle Ankara arasındaki esas problemse bir iletişim kanalı açabilmekti. Böylece İngilizler milli hareketi tanıyacak ve Mustafa Kemal'i ciddiye alma gereğini duyacaktı.

Mustafa Kemal, ajanları vasıtasıyla İngilizlerle bağlantı kurmaya çalışmıştır. Bunlardan bilinen ilki, François Stern adlı genç bir Romanyalıdır. Stern önce İsviçre'deki İngiliz Büyükelçiliğiyle görüşmüş ve oradan konuşması için Londraya, Dışişlerine gönderilmiştir. Stern'in teklifleri anlaşma isteği dışında ciddi-

ye alınmadı. 1920'de Ankara adına İngilizlere gönderilen ikinci ajan, Dimitri Atchkoff adlı bir Bulgardır. Atchkoff, Mustafa Kemal'in eski bir arkadaşıydı ve daha önce Sofya'daki İngiliz yetkililerle görüşmüştü. Atchkoff'un getirdiği bilgiler yeterince olmasa da ilgi görmüştür. Atchkoff, İngiliz yekilileri Mustafa Kemal'le direkt görüşmeler yapmaya çağırıyor ve onunla anlaşmakta güçlük çekmeyeceklerini söylüyordu. Mustafa Kemal'in Arabistan'la ilgilenmediğini garanti ediyordu. Azınlıkların durumu da 'uygar devletlerin geleneklerine göre' ayarlanacaktı. Bölşeviklik Anadolu'ya asla girmeyecekti ve Yunanlılar Anadolu'dan çıkarılacaktı. Atchkoff, Ortadoğu politikaları açısından Türklerin İngiltere için Yunanlılardan çok daha değerli oldukları konusunda uyarıyordu. Ve M. Kemal İngilizlerle eşit koşullarda anlaşmakta kararlıydı, Atchkoff'un ifadelerinin doğruluğu daha sonra anlaşılacaktır. Bunlardan çıkarılan sonuç ise şöyledir: M. Kemal, Türkiye'nin uygar devletlerin yanında yer almasını istemektedir. Fakat Batılı güçler Türkiye'yi kendi standartlarıyla yargılamalıdır. İngiliz dışişleri bu vurgulardan etkilenmiştir. İngiliz hükümeti de, Sevr maddelerinde ısrar etmenin ve milli hareketi illegal saymalarının Türkiye ile anlaşmaları engellediğini görmeye başlamıştır.

Fransız ve İtalyanlar bir çeşit andlaşmaya varmış durumdaydı. Fakat kilit noktalarda İngilizler vardı. Zamanla İngiltere Ankara ile anlaşmak zorunda olduğunu anlamaya doğru gidecektir. İngilterenin M. Kemal'in ilk girişimlerine olan tepkisi, önce İstanbul hükümetiyle olan ilişkilerini gözden geçirmek oldu.

Bu sırada Damat Ferit Paşa Hükümeti yerine geçen Tevfik Paşa kabinesi 3 Aralık 1920'de Ankara'ya yüksek düzeyde bir delegasyon göndermişti. İngiliz hükümeti önce bu delegasyonla bağlantı kurmaya karar verdi. Muhafazakar İngiliz politikası yeni duruma uyum sağlamakta güçlük çekiyordu.

Londra Konferansı

1921 Ocak ayının başlarında İngiliz hükümeti Ankara'ya karşı politikasını değiştirmeye karar verdi. Sevr andlaşmasını izleyen aylar, andlaşmanın uygulanmasının imkansız olduğunu göstermişti. İngiliz yanlısı Damat Ferit Paşa'nın istifaya zorlanması, Kuvayı Milliye karşıtı politikaların hezimete uğradığını gösteriyordu. Yunan hükümetinde de Lloyd George'un Yunan yanlısı politikalarını etkileyecek hükümet değişikliği yaşandı. Yapılan halkoylamasıyla, Alman yanlısı olduğu bilinen Kral Konstantin yeniden kral oldu. Venizelos iktidarı kaybetti. 1920'de Güneydoğu'da Fransız kuvvetleri halk ayaklanması karşısında yenik düştü ve bölgedeki şehirleri bir bir terketmek zorunda kaldı. Doğu Anadolu'da Kazım Karabekir kumandasındaki Türk kuvvetleri Ermenilere karşı nihai bir zafer kazandı. Tevfik Paşa kabinesinin Ankara'ya gönderdiği delegasyon ise Kuvayı Milliye'ye katıldı. Nihayet 10 Ocak 1921'de Birinci İnönü Zaferi kazanıldı. İngilizlere göre Türk sorununun diğer bir önemli unsuru, milli hareketle Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiydi. Churchill gibi bazı İngiliz politikacılar, İngiliz saldırganlığının Kuvayı Milliyecileri Bolşe-

viklerin kollarına atmakta olduğu kanısındaydı.

Bütün bu gelişmeler karşısında batılı müttefikler Londra'da bir konferans yapmaya karar verdi. M. Kemal'e de temsilci göndermesi için mektup yazıldı. Fakat 29 Ocak 1921 günü Lloyd George Paris'te Venizelos'la görüştü, konu yapılacak Londra Konferansı idi. Venizelos'un resmi bir pozisyonu yoktu fakat George yine de onun perde arkasında da olsa konferansa katılmasını istedi. Sevr'in mimarı olan bu iki politikacı Londra'da Sevr'i kurtarmayı umuyordu.

Bu arada Bekir Sami Bey başkanlığındaki Ankara heyeti Roma'ya gitti ve orada Londra Konferansı için resmen davetiye aldı. Türk heyeti oradan Londra'ya geçti, 21 Şubat 1921'de konferans başladı. Bu, Ankara hükümetiyle İngiltere ve müttefikleri arasındaki ilk resmi görüşme olması bakımından önemliydi. En önemli işlevi de bu oldu: Karşılıklı tanışma. Bunun dışında önemli bir karar alınamadı. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir; Yunanlılarla rekabet halinde olan İtalyanlar Trakya ve İzmir konusunda tavizden yanaydı. Fransız Dışişleri Bakanı Briand da Yunanlıların iddialarını gerçekleştirebileceğinden kuşkuluydu çünkü kendileri Güneydoğu'da ağır bir yenilgiye uğramıştı. Bu nedenle Yunanlıların zorla İzmir'den çıkarılmasını bile teklif etti. İngilizlere gelince onlarda iki görüş hakimdi: Lord Curzon, Kürdistan ve Ermenistan'ın hayal olduğunu kabul ediyordu. Yunan güçleri çekilmeliydi ama İzmir'de özel bir Hıristiyan yönetim kurulmalıydı. Oysa Savaş Bakanlığı, İzmir'den ve Trakya'dan tamamen çekilmekten yanaydı. Görüldüğü gibi Yunanlıların çekilmesi konu-

sunda ittifak vardır. Çünkü zaten Türk ordusu tarafından zorla çıkarılacakları anlaşılmaştır. Şimdi Lloyd George'un Yunan yanlısı politikasına İngiliz hükümeti karşı çıkmaktadır. Burada Hindistan'daki Hilafet hareketinden gelen baskıları da eklememiz gerekiyor. Aslında bu konularda Hindu-Müslüman ittifakı vardı ki İngiliz hükümetini asıl korkutan da budur. Mahatma Gandi, Hilafet hareketi mitinglerinde konuşmalar yapmaktadır. Bu gelişme, İngiltere'nin Hindistan, İran ve Afganistan'daki durumunu tehdit ediyordu. Londra Konferansı'nda Lloyd George bir grup Hilafet hareketi delegesini kabul etti. Onların meseleyi ortaya koyuşundan öyle etkilendi ki şu ünlü sözlerini söyledi:

> "Türkler de davalarını aynı güçle ortaya koyabilselerdi Sevr Andlaşması çok farklı olabilirdi."

Bundan sonra Lloyd George, verdiği tavizlerde Hindistan baskısını mazeret gösterecektir. Bununla beraber kapsamlı bir İngiliz-Türk andlaşması sağlanamadı. Oysa Bekir Sami Bey Fransızlarla Güneydoğu'daki Türk hakimiyeti üzerine bir andlaşma yapmıştı. İtalyanlarla da bazı ekonomik imtiyazlar karşılığı bir dayanışma andlaşması yapıldı.

Konferans sırasında Türk delegasyonu İngilizlerle gayriresmi olarak bir araya geldi. İkincisi anlaşma sağlanması için aracı olmak üzere Irak Şerifi Emir Faysal Londra'ya çağrıldı. Ankara, İngiltere'yle anlaşmaya kararlıydı. 4 Mart günü Bekir Sami Bey Lloyd George ile görüştü ve Türkiye'nin Ortadoğu'da İngiltere'nin kozu olmasını ve Rusya'ya karşı bir set fonksiyonu üstlenmesini teklif etti. L. George, Türkiye'nin

bu bağlamda 'yararlı' olacağını kabul etti fakat İzmir konusunda Yunanlıları desteklemekten de vazgeçmedi.

Londra Konferansı'nın sonuç getirmeyeceği anlaşıldı. Fakat Bekir Sami Bey batılı müttefiklerle tek tek andlaşmalar yapmayı ve Ankara hükümetinin resmen tanınmasını sağlamayı başarmıştı. Fakat yine de bu andlaşmalar Ankara hükümetinin isteklerine uymadığı için Ankara'da onaylanmadı. Çünkü milli egemenliği ihlal eden unsurlar taşıyordu. Mustafa Kemal, Misak-ı Milli sınırlarında ısrar ediyordu.

Bu arada, Avrupa güçleriyle Ankara hükümeti arasındaki görüşme ve andlaşmalarda Anadoluda sürmekte olan milli kurtuluş savaşının çok önemli rol oynadığı açık bir gerçektir. Birinci İnönü zaferinden sonra Londra Konferansı'nda Ankara hükümeti kendini kabul ettirdi. Fakat İngilizler hala Misak-ı Milli'yi kabul etmiyordu. İkinci İnönü zaferinden sonra Londra Konferansı'nda Ankara hükümeti kendini kabul ettirdi. Fakat İngilizler hala Misak-ı Milli'yi kabul etmiyordu. İkinci İnönü zaferi bu durumu da değiştirdi. Müttefikler, Türk ve Yunan tarafına 'aracı' olmayı teklif etti. Fakat ileri sürülen şartlar 'yeteri kadar' değişmemişti. Yine de artık İzmir'deki Türk hakimiyeti kabul ediliyor ve Anadolu'daki etki bölgeleri kaldırılıyordu (zaten fiilen kaldırılmıştı). Sevr'den büyük tavizler veriliyordu. Ne var ki Yunanlılar hala zaferi kazanacaklarına inanıyorlar, bu yönde propaganda yapıyorlardı. Londra Konferansı'nda Yunanlı General Sariyannis, 'ordusunun ilk aşamada Ankara'ya kadar ilerliyeceğini' savunuyordu. Kralcı Yunan hü-

kümeti müttefiklerin aracılık teklifini reddetti. 11 Temmuz 1921'de Yunan hükümeti 'Ankara'ya ulaşma' kararı aldı. Ne var ki bundan bir ay kadar sonra, 14 Ağustos 1921'de Sakarya Savaşı'nda, ilerleyen Yunan ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Bu, Yunanlıların ilerledikleri son nokta ve geriye çekilmeye başladıkları an olmuştur. 20 Ekim 1921'de Ankara, Fransızlarla Ankara Andlaşmasına imzaladı. İngiltere ise yanlış ata oynamaya devam ediyodu. Fransızlara karşı çıktı ve İtalyanlara aynı şekilde davranmamaları yönünde baskı yaptı. Anadolu'dan haberi olmayan İngiltere'nin İstanbul konsolosu Sir Horace Rumbold, hükümetine Ankara'yla görüşmemesi ve Sultan'ı desteklemesi yönünde telkinde bulunuyordu. Bu tavır, Ankara'nın direk Londra'yla görüşmeyi tercih etmesine neden olmuştur. 1922'de Ankara hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Londra'ya geldi ve Lord Curzon'la görüştü. Curzon, Yunanlıların Anadolu'dan çekilmesini 'teklif ediyordu (o sırada Yunanlıların başka seçeneği yoktu zaten) fakat Boğazlar üzerindeki yabancı kontrolünün kalkmasını ve Türk askerinin silah altına alınmasını reddediyordu. Yusuf Kemal, hükümetinin Misak-ı Milli maddelerinden taviz vermeyeceğini vurguladı.

1922 yazında Yunanistan'da yıkım yaşanıyordu. İngilizler maddî desteği bıraktılar. Fakat Lloyd George hala Yunanlılara moral destek vermekten vazgeçmiyordu. 4 Ağustos 1922'de Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Türkleri anlaşmaya yanaşmamakla suçluyor, Aydın bölgesinde Türklere güvenilemiyeceğini çünkü buralarda büyük bir Yu-

nan nüfusun bulunduğunu söylüyordu. Tabi Yunanlıların Türklere ne yaptığı onu hiç ilgilendirmiyordu.

Anadolu'daki gelişmeleri Fransızların daha iyi izlediği bir gerçektir. 1922 Temmuz ve Ağustos aylarında Türk içişleri Bakanı Ali Fethi Bey Paris'e gitti ve orada çok iyi karşılandı. Fransız Dışişleri Bakanlığı, artık Ankara Hükümeti ile yakın bir işbirliği içine girmişti. Oysa Ali Fethi Bey, oradan gittiği Londra'da hiç de iyi karşılanmadı. Kimse onunla görüşmedi. Curzon, hasta olduğunu iddia etti. Bu tavır, İngiliz hükümetine karşı büyük bir tepki doğurdu, İngiliz basını bile hükümeti fazla Yunan yanlısı olmakla suçladı. Ali Fethi Bey nihayet Ağustos ortalarında İngiliz Dışişleri ile görüşebildiyse de sonuç alamadı. Fransız Dışişleri, Ali Fethi Bey'e İngilizlerin Yunan yanlısı politikalarını, ancak Yunan ordusu Anadolu'da kesin bir hezimete uğratılırsa değiştireceklerini açıklamıştı. Bu doğru görünüyordu. İngiliz hükümeti adeta sadece güçten anlıyordu. Üç yıllık diplomasiden sonra Ankara hükümeti, anlaşmanın silah gücüyle sağlanabileceği sonucuna vardı.

Mudanya Mütarekesi

24 Ağustos 1922'de Mustafa Kemal, taarruz emri verdi. Yunan hükümeti ve ordusu bazı iç karışıklıklar yaşıyordu. Kumanda gücü çok zayıflamıştı. Genel Komutan General Hajianestis, Anadolu içlerine uzanmış savaşı İzmir limanındaki yatından idare ediyordu. Bu generalin rahatsızlanması üzerine yerine Tricopis atandı. Fakat bu çok geç bir atamaydı

çünkü atama emrini aldığında Tricopis Türklere esir düşmüş bulunuyordu. 9 Eylül'de Türk ordusu İzmir'e girdi. Geride kalan dağınık Yunan birlikleri kaçıyordu. Yunan ordusunun işi bitmişti. Bunlardan haberi olmayan Lloyd George, komutanlarıyla yaptığı bir toplantıda hala Trakya'nın Yunanlılar'da kalmasına ve müttefik kuvvetlerin Çanakkale'de kalmasına karar veriyordu. Neden sonra Çanakkale'deki İngilizler, Türk ordusuyla karşı karşıya bulunduklarını anladılar. İstanbul'daki İngiliz birlikleri komutanı General Sir Charles Harington, hükümetini uyararak, Çanakkale'ye İtalyan ve Fransızların da sembolik güç göndermesi şeklinde bir çözüm bulundu.

15 Eylül günü Daily Mail, muhabirinin 12 Eylül'de Mustafa Kemal'le yaptığı raportajı yayınladı. Raportaj'da M. Kemal, müttefiklerden isteklerini sıralıyordu; İstanbul'u ve Meriç nehrine kadar Trakya'yı geri istiyordu. Boğazlardan serbest geçiş sağlanacaktı. Kapitülasyonlar kaldırılacaktı. Yunan deniz kuvvetleri teslim olacak ve savaş tazminatı ödeyecekti. Bu arada, Suriye ve Mezopotamya'nın isteklerine dahil olmadığını ve anlaşmadan yana olduğunu belirtiyordu. Fakat eğer batılı müttefikler İstanbul ve Trakya'yı teslim etmezlerse askeri güç kullanılacaktı.

Churchill Çanakkale'den çekilmeye şiddetle karşı çıkıyordu. Bu nedenle Eylül ortalarında İngilizler buraya asker göndermeyi sürdürdü. Fakat 20 Eylül'de planları bir kez daha suya düştü. Fransız ve İtalyan sembolik güçlerine İstanbul'a dön emri verilmişti. Batılı müttefikler artık birlik içinde değildi. İngilizler Çanakkale'de yalnız kalmıştı. Devlet onuru

tehlikedeydi. 21 Eylül tarihli Daily Mail'in birinci sayfasında iri puntolarla şöyle yazılıydı: "Çanakkale'den Defol!" Fakat kabinedeki bir grup hala 'Kemal'e ders vermekten' yanaydı. Ama genel olarak M. Kemal'in hedefleriyle İngiliz çıkarları sadece Musul meselesinde çatışıyordu. Geriye sadece geçmişin yanlış politikaları kalıyordu.

Kuvayı Milliye ordusu Çanakkale'de İngiliz birliklerini kuşattı. Bu sırada müttefikler Mudanya'da bir ateşkes talebinde bulundu. 1 Ekim'de M. Kemal bu talebi kabul etti. Mudanya Mütarekesi 3 Ekim 1922'de başladı. Müttefikleri İstanbul'daki komutanlar, Ankara'yı ise İsmet İnönü temsil ediyordu. Görüşmelerin ilk günlerinde belli bir andlaşmaya varılamayınca Çanakkale'deki İngiliz birliklerine belli bir zaman sonra ateş emri verildi. Fakat Türk tarafının tarafsız bölgeyi kabul etmesi üzerine andlaşmaya varıldı. Harington derhal Çanakkale'ye telefon edip ateş emrini iptal ettiğinde ateşe 75 dakika vardı. Andlaşmayı Yunan delegeleri dışında bütün delegeler imzaladı (11 Ekim 1922).(Bkz. Ekler)

Böylece, Mondros ve Mudanya mütarekeleri arasında İngilizler ve Türkler arasında geçen savaş ilişkileri dönemi sona erdi. Bunun esas nedeni, resmi düzeyde sağlıklı bir iletişim kurulamamasıydı. Suçlusu ise İngiltere tarafıydı çünkü İngiltere, Ankara hükümetini tanımakta geç davrandı ve inatla Yunan yanlısı bir politika izledi. Öte yandan Ankara hükümeti İngiltere'yle resmi görüşmeler için yeterli çabayı safetti.

Mudanya ateşkesinden sonra İsviçre'nin Lozan kentinde bir barış konferansı yapılması kararlaştırıldı. Bu arada M. Kemal Ankara hükümetinin başı olarak yerini sağlamlaştırmış bulunuyordu. Sultan ise çok puan kaybetmişti. Buna dayanan M. Kemal T.B.M.M.'den 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldıran ve Osmanlı hükümetini geçersiz sayan bir kanun çıkarttı. Hilafet ise devam edecekti. 17 Kasım 1922'de Vahdettin İstanbul'dan ayrıldı.

Lozan Andlaşması

Lozan Barış Konferansı 20 Kasım 1922'de açıldı. İlk anlaşmazlık Musul üzerine çıktı. Türk tarafı, Misak-ı Milli'ye dahil olan Musul'u istiyordu. Musul, stratejik önemi olan bir yerdeydi ve İngilizler bu vilayeti andlaşmalara aykırı olarak işgal etmişti. İki gün sonra Lord Curzon, Dışişlerine şöyle yazıyordu: "Türkiye her konuda anlaşacak, Sovyetlerle bile karşı karşıya gelebilecek, yeter ki sadece Musul Vilayeti'ni verelim." İngiliz hükümeti ise Musul'un kendi mandaları olduğunu, nüfusunun çoğunun da Kürt olduğunu iddia ediyordu. 23 Ocak 1923'de İsmet İnönü, konferansta yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

> "T.B.M.M. Hükümeti, Türklerin ve Kürtlarin hükümetidir... Türkler ve Kürtler farklı diller konuşsalar da aralarında önemli bir fark yoktur ve ırk, din, ve gelenek olarak bir bütündür."

Curzon ise Kürtlerin İran orijinli olduğunu iddia ediyordu. Curzon, Türk tarafının Musul'da halko-

yuna başvurulması teklifini de reddetti. Çünkü Curzon'a göre halk okuma yazma bilmiyordu, dolayısıyla hangi tarafı seçeceğini de bilemezdi. Musul halkının Türkiyeyi isteyeceği kesindi. Bu konuda anlaşma sağlanamıyacağı kesinleşince Curzon Milletler Birliği'ne gitmeyi teklif etti. O sırada Milletler Birliği, Batılı Müttefikler Birliği gibi birşeydi. Türkiye ise Birlik üyesi değildi ve bunun kendi aleyhine olacağını görüyordu. Boğazlar konusunda ise Sovyet önerileri Türk isteklerine yakın olmakla beraber İsmet Paşa şaşırtıcı bir şekilde İngiliz teklifini kabul etti: Boğazlar silahtan arındırılacak ve uluslararası bir komisyonca kontrol edilecekti. Fakat İnönü, kapitülasyonları ve azınlıklara yabancı himayesini kabul etmedi. Musul meselesi ise bir yıl sonraya ertelendi. 4 Şubat'ta Curzon Londra'ya döndüğünde anlaşma sağlanamamıştı.

23 Nisan 1923'de Lozan Konferansı yeniden başladığında İngiliz ve Yunan temsilciler değişmişti. Esas tartışma yine Musul ve petrol hakları üzerineydi. Sonunda ABD'nin ısrarıyla eşit haklar kabul edildi. 24 Temmuz 1923'de Lozan Andlaşması imzalandı. Bu andlaşma, yeni Türk devletinin en büyük diplomatik zaferi olarak kabul edilir. Türkiye, Musul ve Boğazlar dışında tüm isteklerini kabul ettirmiştir. Ankara hükümeti, isteklerini savunurken önündeki en büyük engel İngiltere'ydi. İngiltere Türkiye'yi yeniden güçlü bir devlet olarak görmek istemiyordu. Tabi andlaşmaya varılmasında, M. Kemal'in istekleriyle müttefiklerin isteklerinin çakışmasının da büyük rolü olmuştur. Yeni Türkiye'nin hedefi, 'uygar devletlerin

yanındaki yerini almak'tır.

Lozan Andlaşması ile 1926'daki Musul meselesinin çözümü arasında Türkiye'de İngiltere'ye karşı büyük bir düşmanlık vardır. İstanbul işgaline en fazla askeri gönderen, İngiltere olmuştur. Lozan'da Türk isteklerine en fazla karşı çıkan yine İngiltere olmutur. Bütün bunlar, İngiltere'nin Türkiye'nin yaşama hakkını elinden almak istediği izlenimi bırakmıştır. Hilafetin resmen kaldırılmasından (3 Mart 1924) yaklaşık üç ay önce İnönü'ye ve çeşitli Türk gazetelerine Hilafete resmen saygı gösterilmesini isteyen bir mektup gönderildi. Mektubu yazan, Hindistanlı Müslüman liderler Aga Han ve Emir Ali idi. Hindistan Müslümanları İstanbul'da İslâm aleminin lideri olarak Hilafetin korunmasından yanaydı. Mektubu yazanlar, yeni hükümette etkili ve güçlü bir Halifeye karşı bir antipati bulunduğunu hissetmiş gibiydi. O sırada Halife de pozisyonunu dikkate almaya başlamıştı. Hükümet, Aga Han ve Emir Ali aleyhine kampanya başlattı. Bunlar, Sünni bile değildi! Ve her ikisi İngiliz kuklası ve ajanıydı. Mektup da İngiliz hükümetinin emriyle yazılmıştı. Ayrıca Hind askerlerinin (Müslümanlar da dahil) Çanakkale Savaşı ve İstanbul işgaline katıldıkları hatırlatılıyordu. Böylece Hilafetin kaldırılması yönünde kamuoyu hazırlanıyordu

Son Andlaşmalar: Musul ve Boğazlar

MUSUL

Lozan Andlaşması'nın 3. maddesi gereği Musul üzerine görüşmeler İstanbul'da Fethi Bey ve Sir Percy Cox arasında başladı. 4 Haziran 1924'e kadar sürdü. Musul görüşmeleri boyunca Türk tarafı ikili görüşmeleri tercih etmiş, üçüncü bir grubun katılmasına karşı çıkmıştır. İngiltere ise Milletler Birliği'nde görüşmeyi önermiştir. 6 ağustos 1924'de İngiltere tek taraflı olarak Irak sınırı konusunu Milletler Birliği'ne sundu, bu kez Türkiye de kabul etti. Görüşmeler 24 Eylül'de başladı. İngiltere iddiasında üç noktaya dayanıyordu: Birincisi, Araplara, Musul'u Türklere iade etmeyecakleri konusunda söz vermişlerdi. İkincisi Irak Kralı Faysal, ülkede Musul da dahil çoğunluk tarafından seçilmişti. Üçüncüsü Irak İngiliz mandasıydı ve Milletler Birliği'nin izni olmadan bunun bir parçasını veremezdi. İngiltere Türkiye'nin halkoylaması isteğine karşı çıkıyordu çünkü bu karar yalnız bölge halkına bırakılamazdı. Ayrıca bölge halkı eğitimsizdi, konuyu anlayacak kapasitede değildi. Ayrıca Halkoylaması bölgede 'huzursuzluk' yaratabilirdi.

Türk tarafı ise Lozan'daki tezlerini tekrarlıyordu: Konu bütün bir Irak'la ilgili değildi. İngilizler Musul'u Mondros Mütarekesi'ndan sonra işgal etmişti ve bu andlaşmaya tamamen aykırıydı. İmza sırasındaki sınırlar korunmamıştı. Fethi Bey Milletler Birliği'ne hitap ederken meseleyi şöyle ortaya koyuyordu:

"Eğer tartışma konusu, Musul Vilayetinin geleceği değilse o zaman Milletler Birliği huzuruna getirdiğimiz ve Lozan Konferansından beri savunduğumuz şey nedir? Musul meselesi sınır anlaşmazlığıdır; sınır anlaşmazlığı, Musul meselesidir. Soru şudur: sınır Musul'un altından mı geçmeli, üstünden mi"

Fethi Bey, Musul'un milli, tarihi, siyasi ve stratejik olarak Türkiye'ye bağlı olduğunu söylüyordu. İngiliz tarafı Musul'un Bağdat yolu üzerinde olduğundan ve Türklerin buradan yola çıkarak Irak'ı geri almayı düşünebileceklerinden kuşkulandıklarını iddia ediyordu. Milliyet konusuna gelince her iki taraf Musul'da Kürtlerin çoğunlukta olduğunu kabul ediyordu. İngilizler bu sırada nasıl Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı planlıyorlarsa bu bölgede de bir Kürt devleti planlıyorlardı. 1926'nın Ekim ayında İngiliz kabinesinde İngiliz ve Irak (?) hükümetlerinin Irak Kürtleri arasında bağımsızlığın tohumlarını ekme niyetinde olduklarını açıklayan bir bildiri okundu. Bu çalışmaların ne kadar ciddi olduğu, 1925'de Doğu Anadolu'da yaşanan Kürt isyanında anlaşılmıştı.

Lozan görüşmelerinin önemli bir aşaması 27 Ekim 1924'de yapılan Brüksel toplantısıdır. Bu toplantı, İngiliz ültimatomuna karşı Türklerin itirazı üzerine yapılmıştır. O sırada meydana gelen sınır çatışmaları üzerine yapılan bu toplantıda Irak-Türkiye sınırı çizilmiştir. Bu sınırlar yaklaşık olarak Osmanlı devletinin Musul-Hakkari il sınırlarıdır (Brüksel Hattı).

Sonunda konu, bölgeyi inceleyecek bir komisyona havale edildi. Komisyon raporu şöyleydi: E-

ğer Irak'la Türkiye arasında bir seçim yapılması gerekseydi 'ödül' Türkiye'ye verilecekti. Çünkü Türkiye daha istikrarlı bir ülkeydi ve bölgeyi daha iyi yönetirdi. Fakat Irak İngiliz mandasıydı. Bu durumda komisyon Irak tarafını seçiyordu çünkü İngiliz yönetimi daha yararlı olacaktı. Bunun iki şartı vardı: Irak üzerindeki İngiliz mandası 25 yıl uzatılmalıydı. İkincisi, Kürtlerin isteğine uyulmalı ve Kürtçe bölgenin resmi dili olmalıydı. Komisyon raporunda, eğer bu şartlara uyulmazsa, bölge Türkiye'de kalmaya 'devam' edecekti.

İngilizler önce 'devam' kelimesine karşı çıktı fakat 3 Eylül 1925'de bu iki şartı kabul etti. Karşı çıkması için neden kalmamıştı. Çünkü Milletler Birliği Musul'u İngilizlere vermiş bulunuyordu. Yeni Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ise kararı tanımayı reddetti ve yeniden görüşülmesini istedi. Yaptığı konuşmada, Türk-İngiliz dostluğunun Musul andlaşmasına bağlı olduğunu vurguladı. İngiliz Dışişleri Bakanı'na gönderdiği bir notta Sir Ronald Lidsay, Türklerin Musul'un Türk-İngiliz ilişkilerindeki tek engel olduğunu söylemekten yorulmadığını belirtiyordu.

Bu sırada İngiltere, sınırdaki Hıristiyan azınlıkların zor durumda olduğunu iddia ederek Brüksel Hattı'nın incelenmesi için bir komisyon gönderilmesini isteyerek atak yaptı. Fakat Türk tarafı bu iddaları ciddiye almadı, bu konuda işbirliğinden kaçındı. Bu, Birinci Dünya Savaşı galibi müttefik devletlerin Türkiye lehine karar veremeyeceğini anlayan Türk hükümetinin bir protestosuydu. Komisyonun Brüksel Hattı'nın kuzeyini (Türkiye) incelemesine izin veril-

medi. İngiltere ise komisyonla tam bir işbirliği içinde çalıştı. Türkiye sadece bir telgraf çekmekle yetindi. Bu durumda Uluslararası Daimi Adalet Mahkemesi, 21 Kasım 1925 günü, nihai kararın, tarafların da katılımıyla fakat ittifakla verileceğine hükmediyordu.

8 Aralık 1925'de Milletler Birliği Meclisi, mahkeme kararını benimsedi. Bu günden sonra Türk delegasyonu, oturumların hiçbirine katılmadı. İngitere ve Rusya nezdinde bazı girişimlerde bulundu. Fakat komisyon raporları Türkiye aleyhineydi. Ayrıca Türkiye'nin kuzeyde askeri yığınak yaptığı iddia ediliyordu. İngiliz kabinesi yeni bir savaştan yana değildi. Churchill ise Mezopotamya'nın 'savunulmasından' yanaydı. Savunma ve savaş planları yapıldı. Fakat kamuoyu savaştan yana değildi. Bu durumda yeniden görüşmeler başladı. Ankara'da Lidsay ve Tevfik Rüştü Bey arasında görüşmeler yapıldı. Lidsay, hükümetine Türklerin Sovyetler'le yaptıkları gibi bir andlaşma yapılmasını tavsiye etti. 1926 Nisan'ı ortalarında ise Türkiye İngiltere'ye üç öneride bulunuyordu. Birincisi İngiltere Türkiye ile tarafsızlık andlaşması imzalayacaktı. İngiltere bunu kabul etmedi, saldırmazlık anlaşmasını tercih etti. İkinci öneri çok önemliydi: Musul'un hakimiyeti 'tam bağımsız bir ülke olarak' Irak'a verilmeliydi. Böylece Türkiye kendi anayasasına göre bağımsız bir devletin 'içişlerine' karışamayacaktı. Bu öneri, Türkiye'nin bütün iddialarından vazgeçtiğini, Musul'u bıraktığını gösteriyordu. Üçüncü öneri ise Musul petrollerinin paylaşılmasıyla ilgiliydi. Lidsay bunun zor olacağını söyledi. Fakat Türkiye İngiltere'nin petrol imtiyazlarının geçersizliğini belge-

lerle ileri sürünce konu Londra'ya havale edildi. Londra imtiyazları şiddetle savunuyordu fakat Türkiye'nin topraktan taviz vermesi karşısında petrolden pay verilmesi gerekli görüldü: İngiliz mandası devam ettikçe (yirmibeş yıl için) Türkiye yüzde yirmibeş pay alacaktı. Fakat o sırada İngiltere ile iyi diyalog kuramayan ve pazarlığını yapamayan Türkiye, ancak yüzde on payı kabul etmek zorunda kaldı.

İngiliz-Türk andlaşması nihayet 6 Haziran 1926'da imzalandı. Andlaşma iki tarafın düşmanlıkları bırakmasını gerektiriyordu. Musul meselesinin böylece İngiltere lehine bir sonuca ulaşması, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yolunu açmış oldu.

BOĞAZLAR

1928'e gelindiğinde Türkiye Rusya'dan rahatsızdı ve alternatif bir ittifak arayışı içindeydi. Bunun için ilk tercihi ise İngiltere idi. 1932'de ise Türk-İngiliz ilişkileri bir kez daha karşılıklı çıkarları ilgilendiren uluslararası bir sorunun etkisi altındaydı. Türkiye, Boğazların silahsızlandırılmasını ve uluslararası bir komisyonca kontrol edilmesini, kendi bağımsızlığına yönelik bir tehdit olarak görmeye başladı. Boğazlarla ilgili andlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini istedi. İtalya'nın Ege'deki tutumu da kuşku uyandırıyordu. Konu ilk defa Tevfik Rüştü Bey tarafından, Uluslararası Silahların İndirilmesi ve Sınırlandırılması Konferansı'nda gündeme getirildi. 1933'de ise Türkiye Temsilcisi Cemal Hüsnü Bey, konunun resmen görüşülmesi isteğinde bulundu. Görüşme İngiliz ve

Fransız delegelerince birkaç kez ertelendi.

1934'de Türkiye uluslararası diplomaside yeniden aktif rol almaya başladı. Milletler Birliği'ne kabulü için İngiltere'den destek istedi. İngiltere bu desteği verdi. Mussoluni liderliğindeki İtalya'nın planları Türkiye'yi rahatsız ediyordu. Türkiye'nin Boğazlar konusundaki görüşme isteğine olumlu cevap veren tek ülke Rusya oldu. Fransa ve İtalya karşı çıktı. İngiltere karşı çıkmıyordu fakat taraftar gözükmek de istemiyordu. İngiliz görüşü şöyleydi: Türkiye andlaşmalara sadık kalmasıyla iyi bir ün kazanmıştır ve bunu değiştirecek herhangibir eyleme girişmesi yazık olacaktır.

19 Temmuz 1935 tarihinde İngiliz hükümetinin yayınladığı bir rapor, İngilterenin eski tavrının değiştiğini gösteriyordu. Bu, İngiltere'nin Türkiye'yi tanıma fırsatı bulmasının bir sonucudur. Rapor'da Doğu Akdeniz'de dost bir Türkiye'nin önemi üzerinde duruluyordu. Tabi bunda Rusya'nun Batı'ya yönelik bir tehlike olarak ortaya çıkmaya başlamasının etkisi de küçümsenmemelidir. İngiltere, Türkiye'nin konuyu yeniden gündeme getirmesini bekledi. Eylül ve Kasım 1935'de Milletler Birliği'nde Tevfik Rüştü Bey, 'Türkiye'nin önceden kestirilemiyen durumlarda Boğazların güvenliği için gerekli önlemleri almakta tereddüt etmeyeceğini' açıklıyordu. Fakat Türkiye tek yanlı eyleme girişmedi. Uluslararası kabul edilmiş legal kanallara başvurdu. İngiliz diplomatların da tavsiyesiyle Boğazlar Andlaşması'nda imzası olan ülkelere tek tek nota sunuldu. Almanya'nın Rhine Zone bölgesini tek yanlı olarak silahlandırması, İtalya'nın Ha-

beşistan'ı işgali ve Japonya'nın Milletler Birliği'nden çıkma kararı karşısında Türkiye'nin bu 'yasal' tavrı, ister istemez puan topladı.

İtalya dışındaki ilgili devletler, 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montrö şehrinde toplandı. 20 Temmuz'da Montrö Andlaşması imzalandı. Böylece Boğazlar yeniden Türkiye'nin hakimiyeti altına giriyor, yeni Türk devleti bugünkü sınırlarına kavuşmuş oluyordu. Fakat ticaret gemileri serbestçe geçebilecekti, savaş gemilerine ise sınır konuluyordu. Tevfik Rüştü Bey Türkiye'ye döndüğünde Türk-Batı ilişkileri yeni bir safhaya girmiş bulunuyordu.

Bazı Sonuçlar

1918'de Türkiye ve İngiltere savaş halindeydi. 1939'da ise aralarında ittifak kuruyorlardı. Bu gelişme kolay olmamıştır. Savaştan sonra İngiltere'de Türkiye karşıtı bir yaklaşım vardı. Çünkü İngilizlere göre Türkiye Boğazları kapatarak savaşın iki yıl uzamasına sebep olmuştu. Bu aslında Çanakkale yenilgisinin hazmedilememesi olayıydı. Türkiye'yi savaşa sokan Genç Türkler bundan sorumluydu. Genç Türkler, Ermeni katliamından ve Hıristiyan azınlıklara yönelik baskılardan da sorumluydu. Bu genel antipati düşüncesi, Başbakan Lloyd George'un Türk düşmanı politikalarına destek sağladı. Gladstone'un Ortadoğu politikalarını devam ettiren L. George, Yunanlıların Megalo İdea'sını destekledi ve Türkiye'nin parçalanması için çalıştı.

Ankara hükümeti aslında İngiltere'ye olsun diğer Batılı devletlere olsun isteklerini zorla ve askeri

başarılarla kabul ettirmiştir. L. George'un Yunanistanla ilgili planları suya düşmüştür. Türkiye'nin cephedeki başarıları Lozan'a kadar devam etmiştir. Politikalarında başarısız kalan L. George da bu sırada düşmüştür. İngiltere başbakanının değişmesi, İngiliz politikalarının da değişmesini sağlamıştır. Fakat karşılıklı güvensizlik on yıl daha sürmüştür. Gladstone'dan L. George'a devredilen Türk düşmanı politikalar ise Curzon ve Churchill'e intikal etmiştir.

İngilizler o dönemdeki kuşkuculuklarını yeni Türk devletini tanımamalarına bağlıyorlar. Gerçekten, Türk yetkililerin tekrar tekrar yaptığı açıklamalara rağmen İngilizler Türkiye Cumhuriyeti'nin hedefinin, kaybedilen Osmanlı topraklarını geri almak olduğunu iddia etmişlerdir. Bu gerekçeyle Musul petrollerini ve Boğazları Türkiye'ye 'emanet' etmek istememişlerdir.

Kuzeyde büyüyen Rus tehlikesi ve 30'lardan sonra başgösteren Alman tehlikesi Batı'yı Türkiye ile ittifaka girmeye zorluyordu. Ve Türkiye, Batı için Ortadoğu'da taşıdığı önemin farkındaydı. Batı için Rus yayılmacılığının önlenmesi çok önemliydi. Çünkü Asya'daki bütün İngiliz sömürgeleri Rusya ile sınıra sahipti. Türkiye ise uluslararası ilişkilerde güvenilirliğini kanıtlamıştı.

İngiliz-Türk ilişkileri Montrö'den sonra güçlenmeye devam etti. Karabük Demir-Çelik Projesi, daha iyi şartlardaki Alman Krupp firmasına değil İngiliz Brassert firmasına verildi. Bu Türkiye'nin bir jestiydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Tür-

kiye Büyükelçisi olan Hugessen'in ifadelerine göre İngiliz-Türk ilişkilerindeki dostluk tamamen Atatürk'ün kararının sonucuydu. Bazı tavizler bunun için verilmişti. Atatürk, 'Avrupa'nın iyi çocuğu olarak iyi bir imaj kazanmak istiyordu'. 19 Ekim 1939'da İngiltere, Fransa ve Türkiye, Karşılıklı Yardımlaşma adıyla üçlü bir andlaşma imzaladı.

Anadolunun İşgali

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesi Osmanlı Devleti'nin teslim olması anlamına geliyordu. Osmanlı Hükümeti, andlaşma maddelerindeki ağır hükümlerin uygulanmıyacağını ümit ediyordu. Çünkü zaten elde nüfusu çoğunlukla Türk olan bölgeler kalmıştı. Ne var ki Batılı güçler çok önceden kendi aralarında yaptıkları antlaşmalarla Osmanlı topraklarını paylaşmışlardı. 1916'daki Sykes-Picot Antlaşması bunlardan en önemlisiydi. Mondros ve daha sonra gelen Sevr antlaşmaları, kendi planlarını Osmanlı hükümetine kabul ettirmekten ibaretti. Böylece işgal için hukuki bir zemin oluşturuyorlardı.

8 Kasım 1918'de ateşkes hükümlerine aykırı olarak İngilizler Musul'u işgal etti. 13 Kasım'da ise İngiliz ve Fransız donanması İstanbul önlerindeydi. Üç yıl önce onca kayıp verilerek Çanakkale'de durdurulan düşmanın böylesine kolayca İstanbul'a girmesi Türk milleti için büyük bir darbe oldu. Milli Mücadele ruhunu ateşleyen ilk darbe işte buydu. Andlaşmalarla hakların elde edilemiyeceği, işgalcilerin andlaşmaları istedikleri gibi yorumladıkları, huku-

ğa değil askeri güce dayandıkları, yalnız bu dilden anladıkları anlaşılmaya başlamıştı.

12 Kasım'dan itibaren Fransızlar Hatay'ı işgale başladı. 20 Aralık'ta Adana ve Mersin'e, 29 Aralık'ta Tarsus ve Pozantı'ya girerek Kilikya'nın işgalini tamamladılar. Bu işgalde yerli Ermenilerden büyük ölçüde yararlandılar. İşgallerin böyle kolayca gerçekleşmesinde, ateşkes hükümlerine göre bölgeden çekilen Osmanlı birliklerinin de önemli rol oynadığını burada not etmemiz gerekiyor. 13 Ocak 1919'da İngilizler Kilis'i, 15 Ocak ta da Antep'i, arkasından Maraş ve Urfa'yı işgal etti.

1916'daki Sykes Picot andlaşmasında İtalyanların payına Antalya ve havalisi düşmüştü. 1900'lerden beri bölgede gözü olan İtalyanlar 27 Mart 1919 günü Antalya'ya, 11 Mayıs'ta Bodrum'a, 12 Mayıs'ta Fethiye ve Marmaris'e asker çıkardı. Hedeflerinde İzmir de vardı fakat İngiltere, Fransa ve Amerika İzmir'i ve yukarısını Yunanlılara bırakmaktan yanaydı. Paris Konferansında bu karar kesinleşti. Bu Yunan-İtalyan çıkar çatışması daha sonra Milli Mücadele'nin işine yarayacaktır. Bütün bu işgaller Mondros'un 7'nci maddesine göre oluyordu.

Yunan Başbakanı Venizelos, andlaşma gereğince İzmir'e çıkmak üzere Yunan tümenleri hazırlatmıştı. 14 Mayıs günü müttefik donanması komutanı Amiral Galtrop, İzmir'deki 17. Kolordu Kumandanı Nadir Paşa'ya nota vererek İzmir'in "müttefik kuvvetlerce" işgal edileceğini bildirdi. Nadir Paşa durumu zamanın Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya bildirdi. Şakir

Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi'ne (Genel Kurmay Başkanı) danışmadan şöyle bir talimat verdi:

> "İşgal vukuuna dair Babı Aliye verilmiş bir malumat yoktur. Amiralin teklifi Mütareke şart ve hükümlerine uygundur. Muvafakat edilmesi lüzumu tabiidir."

İzmir'in savunmasından sorumlu Nadir Paşa bu talimata dayanarak işgale göz yumdu. 15 Mayıs 1919 Perşembe gününden itibaren birçoğu İngiliz gemileriyle taşınan Yunan birlikleri İzmir'e girmeye başladı. İşgalci Yunan askerleri rıhtımda bekleyen yerli Rumlar tarafından heyecanla karşılandı ve Metropolit (Bölge başpapazı) tarafından takdis edildi. İşgalciler ve yerli Rumlar şehirde Türklere ait bina, dükkan ve evleri yağma ve talana başladı. İlk 48 saat içinde şehirde 2000 kadar Türk öldürüldü. Bunun hukuk kurallarını tamamen hiçe sayan bir işgal olduğu açıktı. İstanbul'dan sonra İzmir'in işgali Anadoluda ikinci bir şok dalgası oluşturdu. Bu ikinci şok Türk insanını artık bir ölüm kalım savaşıyla yüzyüze getiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a Çıkıyor

İstanbul'un işgali İstanbul hükümetinin elini kolunu bağlamıştı. Bütün Anadolu'da olduğu gibi İstanbul hükümetinde de farklı görüşler vardı. Hâla Batılı ülkelerin anlayışına sığınanlar mevcuttu. Fakat özellikle işgallerden sonra ağırlık Anadoluda bir direnişin başlatılması yönündeydi. Dahiliye Nazırı'nın, Sadrazamın hatta Halifenin Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki direniş örgütleriyle bağlantısı olduğunu bili-

yoruz. Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilişi de bu yöndeki çalışmaların bir parçasıdır. Böyle bir iş için Mustafa Kemal'in seçilişi ise bir raslantı olmasa gerektir. Meclis, bu işi başaracak özelliklere sahip bir subayı aramış ve bulmuştur. Ve Harbiye Nezareti (Savaş Bakanlığı) Mustafa Kemal'i 9. Ordu Müfettişliğine geniş yetkilerle tayin etmiştir. Bu tayin, Mart 1919'dan beri Sadrazam olan Damat Ferit Paşa'nın onayıyla olmuştur. Yani Mustafa Kemal'in o zaman mecliste ağırlığı vardır ve geniş bir destek görmüştür.

Esasen Osmanlı Hükümeti ateşkesten itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Osmanlı subaylarını, komutanlarını veya resmi görevlilerini (Kaymakam, Öğretmen, Müftü, vs.) kendi bölgelerinde direniş örgütleri kurmak üzere gizlice görevlendirmektedir. Mesela Ali Fuat Cebesoy Ankara'da, Kazım Karabekir Erzurum'da bu iş için görevlendirilmiştir. Bunlara Bekir Sami Bey'i, Mersinli Cemal Paşa'yı, Denizli Müftüsü'nü ve İzmir Valisini ekleyebiliriz. Amaç, Batılı güçlerden önce Anadolu'yu kontrol altına almaktı. Fakat İstanbul'un ilk önce işgal edilmesi İstanbul hükümetinin hareketini büyük ölçüde kısıtlamış giderek çalışmasını imkansız hale getirmiştir. Yine de İstanbul hükümeti Anadoluda tayin edilmiş olan subay ve komutanların İstanbul'a sadık kalacaklarını umuyordu. Oysa kısa zamanda bu imkansız bir hale gelmişti. Çünkü baskı altındaki İstanbul hükümeti artık Anadolu'yu yönetme özellik ve yetkilerini kaybediyordu. Nitekim Mustafa Kemal gibi Kazım Karabekir de Sevr Andlaşmasına kesinlikle karşı çıkmış ve hükümeti bu nedenle ağır bir dille eleştirmiştir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin ikinci büyük şok olduğunu söylemiştik. Burada Yunan faktörü ayrı bir önem taşıyordu. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşından zaten Almanya gibi tamamen yenik çıkmamıştı. Mondros Ateşkesi sırasındaki Osmanlı ordusunun durumu bunu açıkça gösterir; Doğu'da Tebriz, Güney'de Musul ve Hatay Osmanlı topraklarındadır. Yenilgiyi kabul etmiş bile olsa bu, Yunanlılar karşısında değil, Batılı müttefikler karşısındadır. Yunanlılar, Ermeniler gibi durumdan yararlanma peşindedir. Bu nedenle İzmir'e Yunan askerinin çıkmasını Türk insanı özellikle hazmedememiştir. Bu duygular İstanbul hükümetinde de gereken yankıyı bulmuştur; Mustafa Kemal, İzmir'in işgal edildiği gün İstanbul'dan bir gemiyle yola çıkmış ve 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a ulaşmıştır.

Samsun'da "Ya istiklal ya ölüm" parolasıyla Anadolu'daki misyonunu uygulamaya koyan Mustafa Kemal 25 Mayıs'ta Havza'ya ulaştı. Burada Bütün yurttaki askeri ve sivil makamlara birer genelge göndererek, işgal olaylarını protesto etmek üzere her merkezde mitingler ve kongreler yapılmasını ve direniş örgütleri kurulmasını istedi. Halife ve İstanbul Hükümeti adına yapılan bu çağrı Anadoluyu heyecanlandırdı ve direniş hareketlerine büyük moral sağladı.

Amasya Tamimi (22 Haziran 1919)

9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısıyla çeşitli illerde protesto mitingleri yapılması ve

direniş hareketlerinin ivme kazanması işgalci güçlerin dikkatini çekti. O sırada İstanbul Hükümeti'nin nasıl bir durumda olduğunun farkında olan Mustafa Kemal kesin tavrını ortaya koyuyordu; bu hareketin İstanbul'a bağlı olarak yürütülmesi imkansızdı. Anadolu'da alternatif bir güç merkezi oluşmak zorundaydı.

Bütün bunlardan rahatsız olan İngilizler hükümete baskı yaparak Mustafa Kemal'i geri çağıran bir telgraf çektirdiler (8 Haziran 1919). Mustafa Kemal bu emre uymaması gerektiğini biliyordu. 22 Haziranda Anadoludaki Milli Mücadelenin hukuki temellerini atan Amasya Tamimi yayınlandı. (Bkz: Ekler) Buna göre İstanbul'dan bağımsız bir mücadele başlamış oluyordu. Sivas'ta bir kongre toplanacak ve bu kongreye yurdun her yerinden temsilciler gönderilecektir. Böylece TBMM için yani alternatif bir siyasi otorite için ilk adım atılmış oluyordu. Ayrıca halk ortak bir mücadeleye doğru yöneltilirken Mustafa Kemal siyasi ve askeri olarak ağırlığını koymaya başlamıştır.

Erzurum Kongresi

(23 Temmuz-7 Ağustos 1919)

Erzurumdaki 15. Kolordu Komutanı Kazım karabekir Paşa Sivas Kongresinden önce Erzurum'da bir kongre yapılmasını teklif etmiş ve bu amaçla Mustafa Kemal ve Rauf (Orbay) Bey'i Erzuruma davet etmişti.

23 Haziranda Müfettişlik görevinden azledilen Mustafa Kemal 3 Temmuz da Erzurum'a geldi. 8/9 Temmuz gecesi resmi görevinden itifa etti. Artık çalışmalarını sivil bir vatandaş olarak sürdürecektir. Erzurum Kongresinden önce yapılan küçük il kongresinde iki önemli karar alındı:

1. Ermeni taarruzlarına karşı son kişi şehit oluncaya kadar savaşılacaktır.

2. Osmanlı topluluğundan ayrılmamak için her fedakarlık göze alınacaktır.

23 Temmuz günü 54 delegenin katılımıyla esas kongre açıldı. Başkanlığa, Kazım Karabekir'in tavsiyesiyle Mustafa Kemal seçildi. Mustafa Kemal bu aşamalarda Kazım Karabekir'in büyük desteğini görecektir. İstanbul Hükümeti işgal kuvvetlerinin baskısıyla Kazım Karabekir'e, Mustafa Kemal ve Refet Bey'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini emretti. Kazım Karabekir buna cevap olarak" Mustafa Kemal Paşa ve Refet Bey'in tutumlarında vatan ve milletin yararına aykırı ve kanun dışı sayılacak hiçbir hal ve davranışlarının görülmediğini ve bunların vatansever birer memleket evladı olduklarını" bildirdi.

Kongrede Mustafa Kemal Başkan olmak üzere 9 kişilik Temsilciler Heyeti seçildi ve Erzurum Kongresi Beyannamesi yayınlandı (Bkz: Ekler). Beyannamede Doğu Anadolu illerinin vatanın bir parçası olduğu, yabancı mandasının kabul edilmeyeceği ifade ediliyordu. Bu, doğuda birliğin sağlanması yönünde atılmış çok önemli bir adımdı. Batı

Anadolu'da da aynı amaçla kongreler yapılıyor, güçler birleştiriliyordu.

Balıkesir Kongresi

(26-31 Temmuz 1919)

Yurt sathındaki direniş hareketlerini Milli Mücadeleye dönüştürmek için yapılan kongrelerin en büyüğü doğuda Erzurum Kongresi, batıda Balıkesir Kongresi'dir.

Balıkesir Kongresi'nde Hareketi Milliye ve Reddi İlhak cemiyetleri kuruldu ve genel seferberlik ilan edildi. Kongrede alınan kararlar Milli Mücadele'nin Batı cephesini oluşturması bakımından önemliydi: Yunanlılar vatan topraklarından çıkarılıncaya kadar topyekün savaş verilecektir. Balıkesir Kongresi'nin Erzurum Kongresi ile hiçbir bağlantısı yokken benzeri kararlar alınmış olması ve aynı tarihlerde yapılması Anadoluda ortak bir kamuoyunun oluştuğunu açıkça göstermektedir.

Balıkesir Kongresi'nden sonra kongre Halife'ye bir telgraf çekmiştir. Bu telgraf şöyledir:

> "Kongremiz, herşeyden evvel Zatı Akdesi Hilafet-penahiye fartı ubudiyyet ve sadakati bir şiarı esas olarak kabul etmiş ve şanlı Fetih'in bir vadiai kıymettarı olan İstanbul tacgahı saltanatını sernigun ettirmemek için milli düşmanlarımızla sonuna kadar muharebeye karar vermiştir."

Alaşehir Kongresi

(16-25 Ağustos 1919)

Doğudaki kongrelere paralel ve bağımsız olarak yapılan ikinci büyük kongre Alaşehir Kongresi oldu. Batıdaki direniş hareketleri birbirinden bağımız Heyeti Milliye'lerce idare ediliyor, bu da düzensiz bir yapı arzediyordu. Bu durum, Ali Fuat Paşa'nın (Cebesoy) Sivas Kongresi kararıyla Garp Cephesi Genel Komutanlığı'na atanmasına kadar sürdü. Alaşehir Kongresi'nin hedefi de farklı cepheleri ortak bir merkeze bağlamaktı. Balıkesir Kongresi'nde olduğu gibi burada da Kongre başkanı, Balıkesir delegesi Haci Muhittin (Çarıklı) idi. Kongreye Ege'nin çeşitli merkezlerinden gelen 42 delege katıldı. Alınan kararları 5'inci madde özetliyordu:

> "Harekatı Milliyenin yegane gayesinin binbeşyüz seneyi aşan bir zamandan beri Türk ve İslam olan sevgili memleketimizden, ırkımızın düşmanı bulunan Yunanlıları tarddan ibarettir."

Kararlar, telgrafla Padişah'a, Sadaret'e ve Batılı güçlerin komutanı General Milne'e bildirildi. Alaşehir Kongresi'nin en önemli yanı, İstanbul'a bağlı kalmaksızın Batı Anadolu'da Afyon-İnegöl hattının batısında düşman ülkeden kovulana kadar savaşın sürdürülmesini kararlaştırmasıydı. Bu bölgedeki Kuvayı Milliye güçlerine sınırsız hareket imkanı veriyordu. Aynı şekilde Erzurum Kongresi'nde de, devletin yok olması halinde Doğu bölgesinde de geçici bir hükümet kurularak savunmanın sürdürülmesi kararı alınmıştı.

Sivas Kongresi

(4-11 Eylül 1919)

Amasya Tamimi'nde Sivas'ta bir büyük kongrenin toplanacağı ilan edilmişti. İşgalci güçlerin tüm engelleme çabalarına rağmen Kongre Sivas'ta 38 delegenin katılmasıyla toplandı. 5 Eylül günü biri Padişah'a diğeri millete olmak üzere iki beyanname yayınlandı. Padişah'a gönderilen beyanname, Milli Mücadele'nin o günkü çizgisini sergiliyordu. Buraya özetini alıyoruz.

> "Tarihimizin kaydettiği en büyük faciadan sonra kabul ettiğimiz Mondros Mütarekesi, her türlü dış ve iç saldırılarla işlemez duruma gelmiştir. Bu durum karşısında hareketsiz kalan, Ayan ve Mebusan Meclislerini toplayamayan bir idareyi gören bu zavallı millet, meşru hakkına dayanarak, vatanın çökmesine engel olacak son tedbirleri almak üzere, Sivas Kongresi'ni açmıştır. Kongre Yüksek Heyeti, Allah'ın yardımına dayanarak, Yüksek Hilafet ve Padişahlık makamı ile memleket ve milletin meşru haklarını, mevcut ve muhtemel tehlikelere karşı müdafa hususunda alacağı tedbirleri müzakereye başlamıştır. Bu hayırlı teşebbüs vesilesiyle Zatı Şahanelerinin bir din ve millet vazifesi sayarak Kurban Bayramını en iyi dileklerimizle kutlar, bağlılıklarımızı tekrarlarız."

Böylece kongre, çalışmalarını millet adına yaptığını ilan ediyordu. Kongrede manda ve himaye yanlısı görüşler de kuvvetle savunuldu. 11 Eylül günü ise çeşitli isimler altındaki cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirildi. Kongre kapanmadan dünya kamuoyuna yapılan açıklamada, Mondros Ateşkesi imzalandığında mevcut olan sınırların bölünmez bir bütün olduğu, bu

toprakların herhangibir parçasına yapılacak müdahale veya işgale karşı bir bütün halinde savaşılacağı bildiriliyordu.

Kongrenin kararları da yayınlandı. Kongreden sonra Sivas'ta çalışmalarını sürdüren Temsilciler Heyeti 28 Ekim 1919'da Kuvayı Milliye Nizamnamesi'ni yayınladı. Böylece Kuvayı Milliye bir düzene kavuşturulduğu gibi, hukuki yapısı da oluşturuluyordu. Sivas Kongresi'nin esas fonksiyonu, Erzurum Kongresinde Doğu Anadolu için alınan kararların bütün ülke için geçerli hale getirilmiş olmasıdır.

Bu arada Sivas Kongresi'ni Ali Galip Bey ve adamlarının basması olayı vardır. Bu çaptaki ilk isyan olması bakımından kısaca değinmekte yarar var. Damat Ferit bu sırada Mustafa Kemal'in çalışmalarını engellemeye adeta kendini adamıştır. bu amaçla Ali Galip'i Elazığ Valiliğine atamıştı. Ali Galip bölgeye gelir gelmez başta Sivas Valisi olmak üzere yerel yöneticilerden Mustafa Kemal'i tutuklamalarını istedi. Bunu yaptıramayınca bir grup silahlı adamla Sivas Kongresi'ni bastıysa da bir sonuç alamadı. Ali Galip'i Damat Ferit'in gönderdiği ortaya çıkınca Damat Ferit Hükümeti çekilmek zorunda kaldı. Bu, mecliste Milli Mücadele yanlısı kanadın ne kadar güçlü olduğunu gösteriyordu. Onun yerine geçen Ali Rıza Paşa Hükümeti Mustafa Kemal'le görüşme gereği duydu. Gerginliği gidermek için Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderdi. Burada Salih Paşa ve Mustafa Kemal arasında yapılan görüşmelerde, İstanbul Sivas Kongresi karalarını tanıyor, Heyeti Temsiliye ise hükümetin bazı işlerine karışmamayı kabul ediyordu.

Tarihe Amasya Mülakatı olarak geçen bu olayın (20 Ekim 1919) en önemli yanı, İstanbul'un Temsilciler Heyetini tanımasıydı. Bunun dışındaysa pek önemi yoktu. Çünkü hükümet, İngiliz baskılarıyla yeniden aleyhte tavır almak zorunda kalacaktır.

Son Mebusan Meclisi ve Misakı Milli

Anadolu'da bir Temsilciler Meclisi oluşmakla beraber bunun İstanbul'la ilgisi sanıldığından çok daha fazladır. Bu nedenle İstanbul'da Meclisi Mebusan durdukça Anadoludaki Temsilciler Heyeti olarak kalmış fakat olaylar ve bu arada işgalci güçler Anadoludaki bu meclisin bağımsız otorite olmasına adeta yardımcı olmuştur. 28 Aralık 1918'de Meclisi Mebusan Padişah emriyle kapatılmıştı. Mustafa Kemal'in bu meclisin yeniden toplanması için yaptığı baskılar etkili oldu, yeniden seçimler yapıldı. Bu arada Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta bölgedeki komutanlarla bir görüşme yaparak Meclisin nerde açılması gerektiğini sordu. Kendisi Meclisin Anadolu'da bir yerde toplanmasından yanaydı. Fakat Hükümet İstanbul'u tercih etti. Oysa bu, İstanbul'la Anadolunun Milli Mücadelede birleşmesi için önemli bir fırsattı. Böylece, Temsilciler Heyeti'nin görevine devam etmesi kararlaştırıldı.

12 Ocak 1920'de son Meclisi Mebusan İstanbul'da toplandı. Burada yapılan en önemli iş, Misakı Milli'yi kabu etmek oldu (Bkz. Ekler). Artık ibrenin Anadoluya kaydığı ortadaydı. Adeta Meclis İstanbul'da daha fazla iş yapılamıyacağını anlamış ve

Anadolu'da oluşan meclisi meşrulaştırmak için kendi ipini çekmişti. Misakı Milli'deki ödün vermeye yanaşmayan maddeler İstanbul'un resmen işgal edilmesine sebep oldu (16 Mart 1920). Şiddete başvurdular. Bazı Milletvekilleri tutuklandı. Bunun üzerine 11 Nisan 1920 günü Meclis Padişah fermanıyla feshedildi. Artık tek siyasi otorite Anadoludaki Temsilciler Heyeti'dir.

TBMM'nin Açılması (23 Nisan 1920)

Meclisi Mebusan'ın kapatılmasından sonra oniki gün içinde tekrar seçimler yapıldı ve 23 Nisan günü artık olağanüstü yetkilerle donatılmış olan yeni meclis toplandı. 3 Mayıs günü ilk TBMM Hükümeti kuruldu, Hükümet başkanlığına Mustafa Kemal seçildi. Böylece Milli Mücadeleye yön verecek milli devlet resmen kurulmuş oldu.

Anadolu'nun Durumu

TBMM kurulduğu sırada Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde 90 000 kişilik Yunan, 59 000 Fransız, 38 000 İngiliz ve 17 900 İtalyan olmak üzere 200 000 kişilik işgal ordusu bulunuyordu. Ayrıca işgalcileri destekleyen 10 000 kadar Ermeni, 20-30 000 kadar Pontusçu Rum ve Batıda Yunanlılarla işbirliği içinde sayıları bilinmeyen Rum çeteleri vardı. Bunların dışında Müslüman Türk ahaliden de ayaklanmalar oluyordu. Milli Mücadele halkın tamamı tarafından benimsenmiş değildi. Tereddütler vardı. Fakat TBMM'nin ö-

nünde üç önemli avantaj vardı: 1. Anadoludaki tek merkezi siyasi otorite olması. 2. İşgal kuvvetlerinin ve özellikle İngiltere'nin, TBMM'nin gücünü farketmemesi. 3. İşgal kuvvetleri arasındaki anlaşmazlıklar. Özellikle İtalyanlar ve Fransızlar anlaşmaya yatkındı.

Doğu Cephesi

TBMM'nin Doğu'daki avantajı ise Rusya ile kurulan iyi ilişkilerdi. Bu sırada Rusya da Batı devletleriyle savaş halinde olduğundan, Türkiye ile ister istemez yakınlaşmış, anlaşma gereğini duymuştu. Bunda yeni Sovyet ideolojisi olan Sosyalizmin payı olduğu da söylenebilir. Ne de olsa iki komşu ülke kapitalist/emperyalist Batı ülkelerinin işgali altındadır. TBMM, Sovyet Rusya ile yazışmalarda bulundu, heyetler gelip gitti. Ali Fuat Paşa gibi önemli bir şahsiyet Moskova elçisi tayin edildi. 16 Mart 1921'de Moskova Andlaşması imzalandı. Bu sayede Doğu'dan Batı Cephesine önemli miktarda silah ve techizat desteği sağlandı. Birinci İnönü zaferi böyle kazanıldı.

Doğu cephesinin sorunu Ruslar değil Ermenilerdi. İngilizler Batıda Yunanlı ve Rumları desteklediği gibi doğuda Ermenileri destekliyor, bölgede durumun Ermeniler lehine değişmesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. 28 Eylül 1920'de Doğu Cephesi Komutanlığı birlikleri Kazım Karabekir Paşa komutasında TBMM'den aldığı yetkiyle Sarıkamış-Kars-Gümrü doğrultusunda taarruza geçti. 29 Eylül'de Sarıkamış, 30 Ekim'de Kars, 7 Kasım'da Gümrü geri alındı. Ve Ermeni direnişi tamamen kırıldı. 2/3 Aralık 1920'de

Ermenilerle Gümrü Andlaşması imzalandı. Böylece bugünkü Türkiye-Rusya sınırları belirlenmiş oluyordu.

Gümrü Andlaşması Ankara Hükümeti'nin ilk andlaşması ve ilk siyasi zaferidir. Gürcistan ile olan sınırlar barışçı yollardan belirlendi. Gürcistan TBMM'nin notasına uyarak Ardahan ve Artvin'i terketti. Türk birlikleri 1921 Mart'ında Batum, Ahıska ve Ahılkılık bölgelerini ele geçirdi. Böylece Doğu sorunun halledilmesi ile Doğuda serbest kalan iki tümen, silahları ve toplarıyla Batı Cephesine kaydırıldı.

Güney Cephesi

Güney'de Fransızlar Ermenilerin de desteğiyle Adana, Kozan, Osmaniye, Tarsus, Mersin ve Pozantı'yı işgal etmişti. İngilizler ise Antep, Maraş ve Urfa'daydı. Fakat aralarındaki bir andlaşmayla İngilizler bu üç ili Fransızlara devretti. Böylece Fransızlar Toroslardan Fırat'ın doğusuna kadar olan bölgeyi işgal etmiş oluyordu. Bu işgallere ve yapılan zulümlere dayanamayan halk Kuvayı Milliye adı verilen gönüllü kuvvetlerle Fransızlara ve Ermenilere karşı savaşa başladı. Bu cephe deyim yerindeyse 'sivil' bir cephedir. Doğu'da Kazım Karabekir komutasındaki ordu, Batı'da TBMM'nin oluşturduğu yeni ordu vardır. Güneyde 1919'dan 1921'e kadar süren direniş savaşlarında büyük başarılar elde edildi.

Maraş Direnişi

Maraş, 22 Şubat 1919'da Mondros'un 7'nci maddesine dayanarak İngilizler tarafından işgal edildi. Bölge Ermenileri olayı coşkuyla karşıladı. Aynı yıl 30 Ekim günü Fransız askerleri şehri devraldı. Ermenilerin işkence ve saldırıları arttı. 28 Aralık Cuma Namazı Kılınmadı. Ulu Cami imamı "kalede Fransız bayrağı dalgalandıkça Cuma kılmanın haram olduğunu" açıklayarak halkı uyardı. Halk galeyâna gelerek Kaleye yürüdü ve Fransız bayrağını indirerek Türk bayrağını dikti. Bu, dişe diş bir mücadelenin başlangıcı oldu. Halk derme çatma silahlarla düzenli ve gelişmiş silahlara sahip Fransız ve Ermeni güçlerine karşı savaştı. 11/12 Şubat gecesi düşman şehirden kovuldu. Böylece Maraş, dışarıdan yardım görmeden kurtulan ilk Anadolu şehri oldu.

Urfa Direnişi

Urfa İngilizler tarafından 7 Mart 1919'da işgal edildi, 8 ay sonra Fransızlara devredildi. Fransız ve Ermenilerin zulmüne ve esarete dayanamayan halk 9 Şubat 1920'de mücadeleye başladı. Burada direniş güçlerini örgütleyen, Urfa Jandarma Komutanı Yzb. Ali Saib Bey'dir. Uzun süren savaşlar sonunda 8 Nisan 1920'de Fransız komutan Urfa'yı boşaltmayı kabul etti.

Antep Direnişi

İngilizlerin Fransızlara devrettiği bir diğer şehir Antep'tir. 30 Aralık 1919'da işgale karşı bir miting yapıldı. Bundan sonra Fransız birliklerine karşı başarılı imha operasyonları gerçekleştirildi. Temsilciler Heyeti'nin gönderdiği mücahitler de Antep savunmasına katıldı. Burada işgalciler şehirden ilk anda atılmış ve şehri yeniden almak isteyen Fransızlara karşı direniş savaşı verilmiştir. 10 ay 9 gün süren Antep kuşatması, yiyecek ve cephane sıkıntısından sona erdi. 7 Şubat 1921'de şehir yeniden teslim oldu. Bundan bir gün önce TBMM Antep'e Gazi ünvanını vermişti. Gaziantep Ankara Andlaşmasından sonra 25 Aralık 1921'de Fransızlar tarafından boşaltıldı.

Batı Cephesi

İşgalci Yunan Ordusu 1919 sonlarında Milne hattında durdurulmuştu. Bu, 22 Haziren 1920'ye kadar devam etti. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Kuvayı Milliye'nin kazandığı zaferler İtilaf devletlerini kuşkulandırımıştı. Bunun üzerine Kuvayı Milliye güçlerini dağıtmak amacıyla 17 Haziran'da Yunan Ordusuna ileri harekât izni verdiler. Bu arada çeşitli yerlerdeki ayaklanmalar ve azınlıkların saldırıları destekleniyordu. Yunan kuvvetleri bu uygun ortamı değerlendirerek Bursa ve Uşak yöresinde ileri harekâta geçti. Ankara Hükümeti 24-25 Haziran'da Batıdaki dağınık birlikleri Batı Cephesi Komutanlığı altında birleştirerek komutanlığa Ali Fuat Paşa'yı tayin etti.

Yunanlılar 8 Temmuz'da Bursa'yı, 29 Ağus-

tos'ta Uşak'ı işgal etti. 9 Kasım'da ise TBMM'de düzenli ordu kurma ve Kuvayı Milliyeyi orduya dönüştürme çalışması başlıyordu. Batı Cephesi Komutanlığına Albay İsmet, Güney Cephesi komutanlığına ise Albay Refet getirildi.

Bu arada Mayıs 1920'de Batılı devletlerin San Remo'da yaptıkları konferansta bütün Trakya Yunanistan'a veriliyordu. 9-14 Mayıs'ta yapılan Büyük Edirne Kongresi'nde I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar, görevinden azledilerek İstanbul'a çağrılınca o da gitmedi ve Trakya'daki Milli kuvvetlerin komutanı olarak kaldı.

Batılı devletlerin tutumundan güç alan Yunanlılar 20 Temmuz'da Tekirdağ, Marmara Ereğlisi, Lüleburgaz ve Babaeski yönüne asker çıkardılar. İkmal yolları tamamen kesilen milli güçler kısa zamanda dağıldı veya Bulgaristan'a sığındı. 10 Ağustos'ta yani Sevr Andlaşmasından 15 gün önce bütün Trakya Yunanlılarca işgal edilmişti.

Birinci İnönü Muharebesi

(6-11 Ocak 1921)

6 Ocak 1921 günü Çerkez Ethem'in isyanından yararlanan Bursa'daki 3. Yunan Kolordusu, Eskişehir yönünde saldırıya geçti. Türk kuvvetleri oyalama savaşı yaparak Söğüt-Bozöyük hattına çekildi. Düşman sayı ve silahça çok üstündü. Metristepe, Akpınar, Kovalca, Poyra ve İnönü'deki şiddetli çarpışmalarda düşman ağır kayıplar vererek taarruza başla-

dığı hatta kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Bu, TBMM'ne bağlı milli ordunun ilk büyük zaferiydi.

İkinci İnönü Muharebesi

(23 Mart-1Nisan 1921)

Birinci İnönü Muharebesi'nde Bursa'ya geri çekilmek zorunda kalan Yunan kuvvetleri bu mağlubiyetin acısını çıkartmak ve Eskişehir-Afyon bölgesini ele geçirmek için iki misli güçle 23 Mart günü İnönü ve Dumlupınar mevzilerine doğru iki koldan harekete geçti. Türk ordusu Dumlupınar'da düşmanı oyalayarak İnönü'ye yüklendi. Şiddetli çarpışmalar oldu. Düşman, Bozöyük-İnönü bölgesinde birkaç tepeyi ele geçirebildi. Sonunda savaşın aleyhlerine döndüğünü anlayan Yunan ordusu, 31 Mart gecesi Bursa istikametine doğru kaçarak çekilmeye başladı. Kesin bir zafer kazanılmıştı.

İkincisi İnönü zaferi iç isyanları ve tereddütleri azaltmış, halkın TBMM'ne olan inancını pekiştirmiştir. Dünya'da yankılar uyandıran İkinci İnönü zaferinden sonra Fransızlarla yapılan görüşmeler sonunda Fransız birlikleri Zonguldak'tan, İtalyan birlikleri Antalya'dan çekilmiştir. Ayrıca Adapazarı ve İzmit, İkinci İnönü Muharebesi'nden sonra kurtarılmıştır.

Dumlupınar Muharebesi

(8-15 Nisan1921)

TBMM İkinci İnönü'den sonra Afyon'a saldıran Yunan kuvvetlerine de bir darbe vurmak istedi. Bu maksatla Güney Cephesi Komutanlığı emrine Batı Cephesinden üç tümen kaydırıldı. 6 Nisan gecesi, düşmanın Afyon-Dumlupınar hattına çekilmekte olduğu haberi alındı. Önce Aslıhanlarda bir taarruz gerçekleştirildi. (11 Nisan) Arkasından Dumlupınar'da asıl taarruz yapıldıysa da kati bir sonuç alınamadı. Dumlupınar'ın tek başarısı Afyon'un geri alınması oldu. Düşmana etkili bir darbe vuramayan Refet Paşa görevinden alındı, Güney Cephesi kaldırılarak Batı Cephesine bağlandı (3 Mayıs).

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri

(8-25 Temmuz 1921)

Yunanlılar gelişmeleri 'tehlikeli' görerek Megalo İdea'yı gerçekleştirmek üzere seferberlik ilan ettiler ve kuvvetlerini 11 tümene çıkardılar. Silah üstünlükleri de kat kat arttı. Böylece, İnönü-Kütahya mevzilerini tutmuş Türk kuvvetlerini güneyden kuşatmak üzere harekat başlattılar. Bu sırada cepheye gelen Mustafa Kemal, durumu inceledikten sonra çekilme emri verdi. Kütahya ve Eskişehir muharebeleri sonunda Eskişehir, Kütahya ve Afyon gibi büyük şehirler elden çıktı. Fakat Yunanlılar Türk ordusunu istedikleri gibi bir meydan savaşına çekemediler. Bu

da ilerideki zaferlere zemin hazırlaması bakımından önemlidir.

Sakarya Meydan Muharebesi

(23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Eskişehir Muharebesinden sonra Türk ordusunun Sakarya nehrinin doğusuna çekilmesi halk arasında üzüntüye ve Meclis'te tartışmalara yol açtı. Meclis, Mustafa Kemal'i Başkumandan'lığa tayin etti. (5 Ağustos)

13 Ağustos'ta harekete geçen Yunan ordusu 23 Ağustos'ta taarruza geçti. Şiddetli bir meydan savaşı başlamıştı. 10 Eylül'e kadar, üstün Yunan güçlerine karşı destansı bir savunma sergilendi. 10 Eylül günü ise Başkumandan, taarruz emri veriyordu. Yunanlılar kaçmaya başladı. 13 Eylül'e kadar Sakarya'nın doğusunda tek bir Yunan askeri kalmadı. Böylece 22 gün süren meydan savaşı kesin zaferle sonuçlandı. Zaferden sonra 20 Ekim'de Fransızlarla Ankara Andlaşması, 13 Ekim günü Sovyetler Birliği ile Kars Andlaşması imzalandı. Bu iki andlaşmayla Doğu ve Güney cephelerindeki savaş artık kesin olarak sona eriyordu. Artık Türk milleti ve ordusu bir tek cephede, Yunan cephesinde savaşacaktı. Zaferler Sevr hükümlerini fiilen bir bir ortadan kaldırıyordu.

Büyük Taarruz ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi

(26-30 Ağustos)

Sakarya savaşından sonra daha fazla ilerliyemeyeceğini anlayan Yunan ordusu, ellerindeki Batı Anadolu topraklarını savunma gayretine düştü. Gemlik Körfezi'nden Bilecik, Eskişehir ve Afyon'un doğusu ile Menderes nehrini takiben Ege Denizi'ne dayanan savunma hattını bir yıla yakın güçlendirdiler. Özellikle Eskişehir ve Afyon bölgesi her bakımdan çok kuvvetli tutulmuştur. Afyon'daki Yunan savunma hatlarını gören bir İngiliz Subayı, verdiği raporda şöyle söylemiştir:

> "Türkler bu mevzileri dört beş ayda ele geçirebilirlerse, bir günde düşürdüklerini iddia edebilirler."

Bu arada Türk ordusu da 10 ay boyunca taarruza hazırlandı. Anadolu'nun tüm imkanları seferber edildi. Taarruz, düşmanı şaşırtan bir zamanda (26 Ağustos 1922) ve beklemediği bir yönden başladı. Aynı gün ilk Yunan mevzileri ele geçirildi. 27 Ağustos'ta düşman Sincan ve Afyon ovalarına indirildi. Afyon bu arada kurtarıldı. Kaçan Yunan birlikleri Aslıhanlar bölgesinde kuşatıldı. 30 Ağustos günü Mustafa Kemal'in Zafertepe'den yönettiği bir taarruzla düşman kuvvetlerinin büyük kısmı imha edildi. Türk ordusu 1 Eylül 1922'de, "Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!" komutuyla takip ve kurtarma harekatına başladı. Yunanlılar yakıp yıkarak kaçıyordu. Ege bölgesinde şehir ve kasaba merkezleri bir bir önce Yunan birliklerinin saldırısına uğruyor, sonra

kurtarılıyordu. 9 Eylül'de Türk süvarisi İzmir'e girdi. Düşmanı Eskişehir-Bursa yönünde takip eden kuvvetlerse 10/11 Eylül'de Bursa'ya girdi. Böylece üç yıl dört ay süren Yunan işgali sona erdirilmiş oluyordu. Çanakkale yönüne gönderilen birlikler, Çanakkale boğazını tutan İngiliz askerleriyle karşı karşıya gelecek fakat çatışma çıkmayacaktır.

1. İngiltere ve Müslümanlar

19. Yüzyıl sonlarında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin karşısına yıkıcı bir faktör olarak çıktığını görüyoruz. Bundan sonra İngiltere çeşitli bahanelerle Osmanlı Devleti'ne çeşitli darbeler vurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na son veren andlaşmaların baş aktörü İngiltere'dir.

İngiltere, çok önceleri işgal ettiği Mısır'dan 'koruma ve özgürlüklerine kavuşturma' iddiasıyla Arapları Osmanlılara karşı isyana teşvik etmiş, bu amaçla Lawrence gibi ajanlar göndermiş, Şerif Hüseyin gibi liderlere isyan etmeleri karşılığında büyük paralar ödemiştir. Milli Mücadele sırasında Anadoludaki azınlıkları kışkırtan ve doğudaki Kürt isyanlarını teşvik eden yine İngiltere'dir. Milli Mücadele sırasında Fransız, İtalyan ve Ruslarla andlaşma sağlandığı halde, andlaşmaya yanaşmayan, Yunanlıları sonuna kadar destekleyen, İngiltere olmuştur. Anadoludaki Milli Mücadeleyi iyi takip etmeyen İngiltere'nin, Türk ordusunun İzmir'e girmesinden sonra bile bu bölgenin Batılı güçlerce kontrol edilmesi gerektiğini savunduğunu görüyoruz. Musul Meselesi tamamen

Türkiye ile İngiltere arasındadır ve İngiltere, andlaşmaları hiçe sayarak işgal ettiği Musul'u bırakmamış ve Lozan'ın başarısızlıklarından birine böylece sebep olmuştur. Esasen, daha önce belirttiğimiz gibi, İngiltere hukuk ölçülerine değil kuvvete dayanma eğiliminde olmuş, kendisi de şartları ancak kuvvet zoruyla kabul etmiştir. Milli Mücadele'nin öyküsü bir bakıma İngiltere'nin Anadoludaki isteklerinden bir bir vazgeçmesinin öyküsüdür. İşi sonuna kadar götüremeyen taraf ise Türk tarafı olmuştur. İngiltere en son Boğazlardan çekilmiş (Montrö ile) o da Almaya ve Rusya tehdidiyle olmuştur. O zaman Türkiye, faşist Almanya ve Totaliter Rusya karşısında tercih edilecek bir ülke durumuna gelmiştir.

İngiltere faktörüne bağlı olarak bir de İngiliz tebası Müslümanlar vardır. İngiltere'deki Müslümanlar ve Hind Hilafet Hareketi Milli Mücadele öncesi ve sırasında Türkiye lehinde önemli çalışmalar yapmıştır. Londra'daki Anglo-Ottoman Society (İngiliz-Osmanlı Cemiyeti) savaş sırasında Mondros ve Sevr Andlaşmalarından sonra Londra'da mitingler tertiplemiş ve İngiliz Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmuştur. İngiliz başbakanına hitaben bildiriler yayınlamıştır. (Bkz. Ekler) Bu cemiyetin çalışmaları Hind Müslümanlarının Hilafet Hareketi ile işbirliği içindedir. Fakat zaten Müslüman tebasına ikinci sınıf vatandaş gözüyle bakan İngiltere bu sesleri duyacak durumda değildir. Hind Hilafet Hareketinden bir heyetin Roma'ya giderek Hilafet sorununu Papa ile görüştüğünü biliyoruz.

2. Rusya Faktörü

Milli Mücadele'de Rusya faktörü, kolay farkedilmeyen ama aslında önemli bir faktördür.

Geriye gidecek olursak İngiltere'nin geleneksel Osmanlı yanlısı politikalarını terkederek Osmanlı'nın can düşmanı haline gelmesinde Rusya ile yaptığı andlaşmaların payı büyük olmuştur. Bu andlaşmalarla Asyadaki durumunu garanti altına alan İngiltere artık Türkiye'nin dostluğuna gerek duymamaya başlamıştır.

Öte yandan Birinci Dünya savaşı yıllarına kadar Rusya Türkiye'nin ezeli düşmanıdır. Doğuda birçok il Rus işgali altındadır. Ermeniler de Rus desteğiyle katliamlar yapmış ve Doğu Anadoluya göz dikmiştir.

1917 Ekim'indeki Rus devrimi Türkiye açısından çok olumlu bir gelişme olmuş, adeta o sırada zor durumda olan Türkiye'nin imdadına yetişmiştir. Rusya biraz mecburen biraz da yeni ideolojinin gereği olarak Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiştir. Doğu cephesinin kapanması Batı cephesine çok önemli takviyeler sağlamıştır, hem asker hem de silah ve techizat olarak. Rusya'nın olumlu çizgiye gelmesi sayesinde Ermeni sorunu İngilizlerin destek ve kışkırtmalarına rağmen çözümlenmiştir. Rusya'nın Milli Mücadele'ye katkısı bundan ibaret değildir. Sosyolizmle birlikte birden kendini Batılı kapitalist/emperyalist ülkelerle savaşın içinde bulan Sovyetler Birliği, adeta kader birliği içinde olduğu Türkiye'yi ideolojik düzlemde de etkilemiş, Türkiyenin devlet politikalarında

benzer bir söylemin oluşmasını sağlamıştır. Gerek Meclis'in gerek Mustafa Kemal'in uslubunda bu etkileri gözlemek mümkündür. Hatta Milli Mücadele sırasında 'Bolşeviklik tehlikesi' bile söz konusu olmuştur. Fakat etkilenme biçimselliği ve emperyalizme karşı özgürlük savaşı söylemini pek aşamamıştır. İşçi sorunları gibi konuların da TBMM'nin gündemine zaman zaman girdiğini görüyoruz fakat bunları belirleyici faktörler olarak görmüyoruz. Bununla beraber Yeni Türk devletinin kuruluşundan sonra siyasi ve ekonomik kurumlaşmada belli ölçülerde Sovyet sisteminin etkilerini görmek mümkün. Liderlik motifi, tek partili sistem, geleneksel ve dini kurumlara karşı alınan tavır, hükümetin askeri niteliği, köy enstitüleri, Sultan'ın Çar'ın akıbetine uğraması, vs. Bu karşılaştırmalar karşımıza ilginç benzerlikler çıkaracaktır.

3. İstanbul Hükümeti ve Sultan

İstanbul Hükümeti ve Sultan başlangıç itibariyle Milli Mücadelenin önemli bir faktörüydü. Misakı Milli'nin İstanbul'da yayınlanması bunun küçük bir göstergesidir. Bilindiği gibi Milli Mücadele'nin hedefi Misakı Milli'nin uygulanmasını sağlamaktır.

Eğer Milli Mücadele'nin başlangıcı Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması ise, o zaman Milli Mücadele'yi başlatanın İstanbul Hükümeti ve Sultan olduğu açıktır. Mustafa Kemal bu misyonla Anadolu'da görevlendirilen tek şahıs değildir. Daha birçok isim vardır. Fakat Mustafa Kemal'in İzmir'in işgaliyle birlikte özel bir misyonla gönderildiği gerçektir. Bütün

bunların, esaret altındaki İstanbul'da bu yönde çalışmanın mümkün olmaması nedeniyle yapıldığını biliyoruz.

Ne var ki Anadolu'daki Milli Mücadele'nin 'elden çıkması' karşısında işgal kuvvetleriyle Anadolu arasında kalan hükümetin ve Sultan'ın dengeli ve etkili bir tavır alabildikleri söylenemez. Bir kere, Sultan'la hükümetin uyum içinde bir çalışma sergileme geleneği yoktu. İkinci Meşrutiyetten beri Sultan ve Meclis karşıt güçler haline gelmişti. Anadoluda oluşturulan Heyeti Temsiliye de daha çok, Hilafet sıfatına sahip Sultan'ı değil Hükümeti karşısına alıyordu. Esasen hükümete de Ankara'da toplanma yönünde çağrı yapılmıştı. Gerek Hükümet, gerek Sultan Milli Mücadele palazlanırken bu çağrıya evet diyemedi. Oysa oluşması beklenen ortam belki de oluşmuştu. Bu aşamada Sultan Anadoluya geçseydi hem Milli Mücadele ivme kazanabilecek, ayaklanmalar olmayacak, hem de Osmanlı mirasına kolayca sahip çıkılabilecekti. Fakat yepyeni bir devlet kurulması durumu, bu hakların kolayca gözardı edilmesine yolaçtı. Sultan eğer geleneksel otoritesini sürdürmek istiyorduysa, tam zamanında milletinin başına geçebilirdi. Oysa o, Hilafetin Osmanlılarda kalması için İngiliz kralına rica mektubu yazmayı tercih etmiştir. (Bkz. Ekler)

Belki de İstanbul aydınlarının bile Anadolu'yu Milli Mücadele sırasında tanımaya başladığı bir ortamda, İstanbul'daki saraylardan pek ayrılmayan Sultan'ın Anadolu'yu tanımamasını doğal karşılamamız gerekiyor. O sırada Sultan için Anadoluya geçmenin 'tehlikeli' olduğu söylenebilir. Anadolu insanının var-

lık-yokluk savaşı verdiği bir ortamda tehlikenin söz konusu olamıyacağı açıktır. Üstelik tam da bu ortamda halkın kutsal otoritenin varlığına ihtiyacı vardır.

Kısacası Hükümet ve Sultan İstanbul'da kalmayı tercih ederek Anadolu'da alternatif bir güç merkezi oluşmasına zemin hazırlamış ve adeta bu oluşumu meşrulaştırmak istemiştir.

4. Milli Mücadele ve İslâm

Milli Mücadele ırkçı bir savaş değildir, Dünya müslümanlarının manevi desteğini alan kutsal bir direniş savaşıdır.

Aslında işgalci Batılı güçlerin de temel motivasyonunun din olduğu bir gerçektir. Hedef, İslam dünyasının merkezi otoritesi olan Osmanlı devletine boyun eğdirmek ve yok etmektir. Böylece başsız kalan İslam dünyası kolayca Hıristiyan dünyanın egemenliği altına girecektir. Daha sonraki yıllarda bunun büyük ölçüde gerçekleştirildiğini görüyoruz.

Batılılar, Balkan savaşlarında Hıristiyan devletleri desteklediler, Rum ve Ermeni azınlıkları Osmanlı devletine karşı kışkırttılar. Kısacası Milli Mücadele, Haçlı seferlerini hatırlatan yeni bir İslam-Hıristiyan karşılaşması oldu. İngilizlerin, Yunanistan'ın bütün Anadoluyu ele geçirme girişimine göz yumması başka hiçbir şekilde açıklanamaz.

Milli Mücadele'de o zaman hakim olan İslam hukukunun gereği olarak meşru bir zemine dayanmak için, herşeyden önce bir fetva çıkarılmıştır. Fa-

kat daha önce İstanbul Hükümeti aynı nedenle, İngilizlerin baskısıyla bu fetvayı imzalamayı reddedince istifa etmiş ve yerine, fetvayı onaylayan bir Şeyhülislam .(Dürrizade) atanmıştır. Halk İstanbul hükümetinin durumunu bilmediği için bu fetva yine de etkili olabilirdi. Nitekim birçok ayaklanma kendini bu fetvaya dayandırmıştır. Bunun üzerine Ankara'da da yüzün üstünde Müftü'nün imzasıyla Milli Mücadele lehinde tarihi bir fetva çıkarıldı. Bu fetvalar Milli Mücadele'deki İslam faktörünün en önemli belgeleri arasındadır. (Bkz. Ekler)

Bunların dışında, kogrelerde yayınlanan beyannameler, Mustafa Kemal'in tamim ve telgrafları, kısacası Milli Mücadele ile ilgili tüm belgeler bu mücadelenin nasıl bir kutsal direniş savaşı olduğunu göstermektedir. (Bkz. Ekler)

Milli Mücadele için bütün Anadoluda cihad ilan edilmiştir. İzmir'in işgal edildiği gün, Konya'da karargah kurmuş olan Osmanlı Yıldırım Orduları Komutanı Mersinli Cemal Paşa, mukaddes cihad ilan eden beyannameyi şehrin sokaklarına astırır. Böylece Milli Mücadele Konya'da başlamıştır. Şehrin ileri gelen alimleri karargaha çağrılarak halkı cihada davet etmek üzere görevlendirilir.

Aynı şekilde, Yıldırım ordularına bağlı 20. Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa Nigde'de, Mümtaz Bey ve Ömer Lütfi Beyler kendilerine bağlı birlikler ve subaylarla Akşehir'de, bölgenin ileri gelen din adamlarının yardımıyla büyük bir kuvvet oluşturmuşlardır. Isparta ve Afyon'da Hafız İbrahim ve Hacı Şükrü

Bey, Demiralay ve Çelikalay adlı süvari birliklerini kurdular. Denizli Müftüsü Hulusi Efendi, İzmir Müftüsü Rahmetulluh Eferdi, Batı Cephesi'nin altyapısını oluşturan önemli isimlerdir.

O zaman camiler, sosyal, kültürel ve idari fonksiyonlara sahiptir. Bir nevi halkevleridir. Hükümet halka camiler aracılığıyla ulaşır. Bu nedenle Milli Mücadele'nin örgütlenmesinde camiler tabii olarak çok önemli fonksiyon üstlenmişlerdir. Bildiriler, ilanlar, çağrılar camilerden yapılır ve cami duvarlarına asılır. Halk camilerde hereket geçer. Cihad sancakları camilerde asılıdır. Bu, geleneksel Osmanlı kent ve toplum yapısının bir özelliğidir.

5. Mustafa Kemal: Bir Liderin Doğuşu

Mustafa Kemal'in etkili bir subay ve kararlı bir lider olarak Milli Mücadele'den çok önceleri kendini gösterdiğini görüyoruz. 1908'de İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nda o da vardı. O zaman ittihatçıydı. İttihat Terakki Fırkası'nın sorumlu olduğu savaşlara birçok cephede katıldı. Trablusgarp'ta, Çanakkale'de ve Güneydoğu cephesinde önemli görevlerde bulundu. Halep'ten İstanbul'a kendisinin Harbiye Nezaretine getirilmesi teklifinde bulundu. Fakat büyük ihtimalle telgrafı Sadarete ulaştırılmadı. Mondros'tan sonra ise İstanbul hükümetince başarılı bir asker olarak tanındığını ve desteklendiğini görüyoruz. Bununla beraber 3. Ordu Müfettişliği'ne atandığında ondan tek başına vatanı kurtarması beklenmediği de bir gerçektir. O, Anadolunun her yanında başlatılan dire-

niş hareketlerinden birinde görevlidir. Kendisinin de Samsun'a giderken yepyeni bir devlet (bugünkü anlamda) kurmak gibi bir planı olması mümkün değildir. O zamanın şartları bu tür planlar için hiç elverişli değildir. Milli Mücadele sürecindeki resmi yazışmalar, beyannameler, tamimler bunu göstermektedir (Bkz. Ekler).

Mustafa Kemal Samsun'da Payitahtın özel yetkilerle görevlendirdiği bir subay olarak heyecanla karşılandı. Artık bütün yurtta, silaha sarılmanın heyecanı yaşanmaktadır. Erzurum Kongresi'ne katıldığında ise halk onu tanımamaktadır. Kazım Karabekir'in tavsiyesiyle başkanlığa seçilecektir. Bu, diğer kongreler için bir emsal teşkil eder. Komutan ve lider olarak kişiliği giderek ağırlığını koymasını sağlar.

TBMM'nin açılışına kadar gelişen Milli Mücadele sürecinde Mustafa Kemal Anadolu ve İstanbul arasındaki dengeleri iyi korur. Hilafet otoritesine dayandığnı ifade eder fakat Damat Ferit hükümetiyle arası açıktır. Çünkü Damat Ferit hükümeti İngilizlerin emrine uyarak başlamış olan milli Mücadeleyi durdurma girişiminde bulunur. Anadoludaki gelişmelerin elden çıkmaya başlaması hükümeti kuşkulandırmıştır. Oysa o şartlarda Anadolunun savunulması için başka yol yoktur. Bunu Anadoluda daha iyi görme imkanı olan Mustafa Kemal ister istemez Hükümete ters düşer ve istifa eder.

Hükümet ve Sultan, Anadolu'da kendi otoritelerine bağlı bir direniş savaşı istemiş olabilir. Fakat özellikle Misakı Milli'nin ilanından sonra resmen işgal

altına alınan İstanbulda hükümet olarak çalışmanın imkansızlığını görmüş olmaları gerekirdi. Kaldı ki Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir hükümetin Anadoluda toplanması çağrısında bulunmuştur. (Bkz. Ekler) Kısacası Mustafa Kemal'in Milli Mücadele otoritesini oluşturma yönünde daha yerinde ve tutarlı tavır aldığı söylenebilir.

İşte üst yapısal açıdan bakacak olursak Milli Mücadele'de cihat ilan edilmiştir fakat halkın Halife ile sağlam bir irtibatı kalmamış durumdadır. Toplumsal yapı, yeni bir liderin doğuşunu adeta zorlmıştır. Belki de bunu Türk toplumunun karakteristiği olarak görmemiz gerekiyor; başta karizmatik bir lider bulunacaktır. Ya da böyle bir toplumsal kriz döneminde belki her toplum kendi karizmasını doğurma veya mevcut lideri karizmalaştırma eğilimindedir. Nasıl kabul edersek edelim Mustafa Kemal tepe noktasında oluşan boşluğu farketmiş ve zamanın da doldurmasını bilmiştir. Sultan'ın İstanbul'un işgalinin ardından Anadolu'ya değil Malta'ya gitmesini ise açıklamak oldukça zordur...

Kısacası Sultan Milli Mücadele ortamında gereken manevrayı yapamamış,siyasi gelişmeleri kontrol edememiştir. Milli Mücadeleyi kendisinin başlattığı söylenebilir ama kendisinin bitirmediği bir gerçektir. Bunun sebepleri ise apayrı bir çalışma konusu olabilir.

Genel Sonuçlar

Milli Mücadele'yi Osmanlı Devleti'ne son ve-

rilmesi anlamına gelen Mondros Mütarekesi ile başlayan ve Mudanya Mütarekesi'ne kadar süren ölüm kalım savaşı olarak tarif ediyoruz. Son Osmanlı Meclisi Mebusanı Misakı Milli'yi kabul etmiş ve bunun uygulanmasını TBMM'ne bırakarak tarih sahnesinden çekilmiştir. Milli Mücadele'nin esas komuta merkezi haline gelen TBMM, Misakı Milli'yi bir program ve hedef olarak benimsemiş, kendini bu hedefe ulaşmaya adamıştır. Güneydoğu ve Doğu cephesi de bağlı olmakla beraber TBMM'nin esas sorumlu olduğu ve düzenli ordularını kullandığı savaş alanı Batı Cephesi olmuş ve burada tam bir zafer kazanılarak işgalci Yunanlılar bölgeden bütünüyle temizlenmiştir.

Bunlarla beraber, alınan siyasi sonuçların, cephede kazanılan zaferlerin gerektirdiği sonuçlar olduğunu söylemek zordur. Batılı ve Özellikle İngiliz kaynaklarda ifade edildiği gibi andlaşma masalarında Türkler kendilerini olduklarından daha küçük görmüştür. Bunun sebebi belki de savaşlardan yılmış bir ulusun bir an önce anlaşmaya varma arzusuydu. Ne var ki aynı arzunun Osmanlı Hükümetine Mondros ve Sevr'i imzalattığı hatırlanmalıdır. Bu bakımdan, her ne kadar Lozan büyük ölçüde diplomatik bir zafer gibi görünse de aslında zafer cephede kazanılmıştır. Lozan, fiilen kazanılan yerlerin bile zorlukla elde edilebildiği bir andlaşma olmuş, birçok sorunsa çözümlenmeden bırakılmıştır. Osmanlı Devletinden kalan mirası bir kenara bıraktık, Misakı Milli maddeleriyle yapılan karşılaştırma bu gerçeği açıklıkla gözler önüne serecektir. Batı Trakya ve Musul halkına kendi geleceğini belirleme hakkı tanınmamıştır. Mu-

sul halkının bu yönde oy kullanabilecek kadar "kültürlü" olmadığı iddia edilmiştir. Bu durumda onlar adına, fazlasıyla "kültürlü" olan İngilizler karar vermiştir. Boğazlar sorunu ise Lozan'dan yıllar sonra Montrö'de çözümlenebilmiştir. Bugün Batı Trakya ve Bulgaristan Türklerinin azınlık hakları, Ege adalarının silahlandırılması ve kıta sahanlığı, Kuzey Irak'taki Türkler ve Kıbrıs sorunları, Lozan'dan günümüze uzanan sorunlardır. Tabi tarihi olayları mümkün olduğunca kendi şartları içinde değerlendirmek gerekiyor. Yoksa zaman faktörü ihmal edilerek gereksiz yargılamalara düşülebilecektir.

Burada kısaca Wilson prensiplerini de hatırlamamız gerekiyor. Milli Mücadele ortamında Avrupa ve Ortadoğuda Wilson prensiplerinden "kendi geleceğini belirleme hakkı" konuşuluyor ve uluslararası andlaşmalarda bir ölçü olarak kabul ediliyordu. Milli Mücadele'de de bu prensiplerin yer yer dayanak olarak ortaya konulduğunu görüyoruz. Erzurum Kongresi'ndan sonra Başkan Wilson'a hitaben bir beyanname yayınlanmıştır. (Bkz. Ekler) Bunlar, Wilson prensibini Türk tarafının kendi lehine yorumlaması anlamına geliyordu. Oysa olaya ABD açısından bakacak olursak bu prensibin daha çok Ermeni, Rum ve Kürt azınlıklar için düşünüldüğünü görürüz. O sırada Amerika Doğu Anadoluda Ermenistan ve Kürdistan devletlerinin kurulmasından yanadır. Bugün bile yeri geldiğinde aynı bölgelerin aynı kapsamda ele alındığına, Kıbrıs veya Batı Trakya Türklerinin bir türlü bu kapsama giremediğine şahit oluyoruz. Bunlar bize ister istemez "self determinasyon" derken yalnız Hıris-

tiyan azınlıkların dikkate alındığını düşündürüyor. O günlerde tarih sahnesine yeni yeni çıkan ABD'nin yeri Batı ülkelerinden uzak bir yerde değildir.

Yakın tarihimizi düşünür ve yargılarken, en çok dikkat edilmesi gereken şey, siyah-beyaz fotoğraflarla yetinmemek ve gerçek hayatın renklerini bulmaya çalışmak olmalıdır.

BİBLİYOĞRAFYA

Abdulhamit II. , **Siyasi Hatıralarım**, İstanbul, 1975.

Adıvar, Halide Edip, **Türkün Ateşle İmtihanı**, İstanbul, 1962.

Alkın, Prof. Dr. F. İlhan, **Siyasi Tarih 1870-1914**, İst.,1-975

Akagündüz A., **Belgeler Gerçekleri Konuşuyor**, İzmir, 1989

Armaoğlu Fahir, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Ank., 1975

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk,** İst,1966

Atilhan, C. Rıfat, **Türk İşte Düşmanın**, İstanbul, 1972

Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni; Dün Bugün Yarın**, İst. 1979

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacı Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları, Ank. 1967

Bedia Fikri, **Şarkta İngiliz Alman Rekabeti**, İst. 1973

Berkes N., **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İst. 1978

Bıyıkoğlu, Tevfik, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Gen. Kur. Yay.** ,Ank. 1962

Bıyıkoğlu, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, Ank. 1959

Bleda M.Ş. , **İmparatorluğun Çöküşü**, İst. 1979

Busch, B.C. ,**Mudros to Lausanne**, 1919-1923, New York, 1976

Cebesoy, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, İst 1953

Danişment, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İst. 1961

Dyer, Gwynne, **The Turkish Armistice of 1918**, MES, Vol. 8, 1972

Ferik Nurettin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi Hazretlerine Yazdıkları Mektup, Matbaai Osmaniye, İst. 1341

Gökbilgin, Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken**, Ank. 1959

Hanioğlu, Prof. Dr. Şükrü, **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük** (1889-1902), İst. 1985

Harry, N. Howard, **The Partition of Turkey**, New York, 1966

Hurewitz, J.C. , **Diplomacy in the Near and Middle East- A Documentary Record: 1914-1956**, New York, 1958

İnönü, İsmet, **Hatıralarım**, İst. 1969

Jeaschke, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, TTK, Ank. 1973

Kandemir, F., **Hatıraları ve Söylemedikleriyle Rauf Bey**, İst.

Karabekir, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, İst. 1988.

Kısakürek, N. Fazıl, **Ulu Hakan Abdulhamid Han**, İst. 1977

Kinross, Atatürk, **The Rebirth of a Nation**, London, 1964

Kutay, Cemal, **Tarih Konuşuyor**, İst. 1966

Kürkçüoğlu, Ömer, **Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi**, İst.1977

Kürkçüoğlu, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ank. 1978

Lewis, Bernard, **The Emergence of Modern Turkey**.

Mısıroğlu, Kadir, **Türkün Siyah Kitabı (Yunan Mezalimi)**, İst. 1966

Mısıroğlu, Kadir, **Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler**, İst. 1967

Okyar, F., **Üç Devirde Bir Adam**, İst. 1980

Öke, Prof. Dr. Mim Kemal, **Musul Meselesi Kronolojisi**, 1916-1926, İst.1987

Öke, Prof. Dr. Mim Kemal, **Musul Meselesi 1914-1923**, İst.1986

Peker, Nureddin, **İstiklal Savaşı, İnebolu ve Kastamonu Havalisi**, İst. 1955

Rey, A. Reşit, **Gördüklerim, Yaptıklarım**, İst. 1945

Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, İst. 1967

Shaw, Stanford/Ezel Kural, **History of the Ottoman Empire and Modern Turkey**, Cambridge, 1077

Sait Halim Paşa, **Buhranlarımız**, İst. 1991

Sonyel, Salahi Ramsdan, **Turkish Diplomacy 1918-1923**, London, 1975

Şapolyo, Enver Behnan, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, İst. 1928

Şimşir, Bilal N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, (1919-1938), Ank. 1973

Tepedelendioğlu, Nizamettin Nazif, **Hanedan ve Son Sultan**, Yeni İstiklal, s.277, 30 Kasım 1966

Toynbee/Kirkwood, **Turkey**, London, 1924

Tunaya, T. Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, 1859-1952, İst. 1952

Türkgeldi, Ali, Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ank. 1948

Türkgeldi, Ali Fuat, Görüp İşittiklerim, Ank. 1951

Türk İnkılap Tarihi, Gn. Kur. Harp Dairesi Bşk. Yay. , Ank. 1973

Türk İstiklal Harbi, Gn. Kur. Harp Dairesi Bşk. Yay. , Ank. 1973

Uşaklıgil, Halit Ziya, Kırk Yıl, İst. 1969

Ekler (Kronolojik)

1. Mondros Mütarekesi Maddeleri (30 Ekim 1918)

2. Amasya Tamimi'nin Maddeleri (22 Haziran 1919)

3. Erzurum Kongresinin ABD Başkanı Wilson'a Gönderdiği Muhtıra (1 Ağustos 1919)

4. Erzurum Kongresin'de İstanbul'a Yapılan Çağrı (5 Ağustos 1919)

5. Erzurum Kongresi Beyannamesi (7 Ağustos 1919)

6. İngiliz-Osmanlı Cemiyeti'nin İngiliz Başkanı'na Hitaben Yayınladığı Bildiriden Sayfalar (12 Aralık 1919)

7. Misakı Milli'nin Maddeleri (17 Şubat 1920)

8. İstanbul'un Fetvası ve Hükümetin Beyannamesi (16 Nisan 1920)

9. Ankara'nın Fetvası (20 Nisan 1920)

10. Sevr Antlaşmasının Bazı Maddeleri (10 Ağustos 1920)

11. Mustafa Kemal'in İngiliz Daily Expres Gazetesi'ne Mektubu (13 Ocak 1921)

12. Londra'da Müslümanların Türkiye İçin Yaptıkları Mitingin İlanı (21 Eylül 1922)

13. Mudanya Mütarekesi'nin Metni (11 Ekim 1922)

14. Lozan Antlaşması Özeti (24 Temmuz 1923)

15. Sultan Vahdettin'in İngiliz Kralına Yazdığı Mektubun Aslı, İngilizcesi ve İngiliz Kralının Cevabı (12 Mart-1Nisan 1924)

MONDROS MÜTAREKESİ MADDELERİ

(30 Ekim 1918)

1. Karadeniz'e geçmek için Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçmenin sağlanması, Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının Müttefikler tarafından işgali.

2. Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları, torpito ve kovan yerleri ve diğer engellerin yerleri gösterilecek, bunları taramak veya kaldırmak için istenildiği zaman yardım edilecektir.

3. Karadeniz'deki torpil mevkileri hakkında mevcut bilgi verilecektir.

4. İtilâf Devletlerine ait harp esirleri ile, Ermeni esir ve mevkufları (tutuklu) İstanbul'da toplanacak, kayıtsız ve şartsız itilâf hükümetlerine teslim olunacaktır.

5. Hudutların muhafazası ve iç güvenliğin korunması için lüzumu görülen kuvvetlerden maadasının derhal terhis, işbu askeri kuvvetlerin miktar ve durumları, Osmanlı Devleti ile müzakere edildikten sonra, müttefikler tarafından kararlaştırılacaktır.

6. Osmanlı kara sularında zabıta ve buna benzer hususlar için kullanılacak küçük gemiler müstesna olmak üzere, Osmanlı sularında veya Osmanlı Devleti tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün savaş gemileri, gösterilecek Osmanlı limanlarında mevkuf bulundurulacak.

7. Müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek durum zuhurunda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkını haiz olacaklardır.

8. Bugün Osmanlı İşgali altında bulunan bütün liman ve demiryollarından itilâf devletleri tarafından istifade edilmesi ve itilâf devletleri ile savaş halinde bulunan devletlere kapatılması, Osmanlı gemileri de ticaret ve ordunun terhis hususlarında benzer şartlar içinde faydalanacaklardır.

9. İtilâf devletlerine Osmanlı tersane ve limanlarında bütün gemilerin tamirleri için kolaylık gösterilecektir.

10. Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali.

11. İran kuzeybatısında ve güney Kafkasyadaki Osmanlı kuvvetlerinin derhal savaştan evvelki hudut gerisine alınması hususunda evvelce verilen emir icra edilecektir. Güney Kafkasya'nın evvelce Osmanlı kuvvetleri tarafından boşaltılması emredildiğinden, kalan kısmı müttefikler tarafından mahalli durum tetkik edilerek istenilirse boşaltılacaktır.

12. Hükümet muhabereleri müstesna olmak üzere, telsiz telgraf ve kabloların itilâf memurları tarafından murakabesi (denetlemesi).

13. Bahri (Deniz) askeri ve ticari madde ve malzemenin tahrip edilmemesi.

14. Memleketin ihtiyacı sağlandıktan sonra kalan kömür, akaryakıt ve deniz levazımının Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylık gösterilmesi (Mezkür maddelerden hiçbiri ihraç olunmayacaktır).

15. Bütün demiryollarına itilâf murakabe subayları memur edilecektir. Bunların arasında bugün Osmanlı Devletinin murakabesi altında bulunan güney Kafkas demiryolları serbest ve tam olarak, itilâf memurlarının idaresi altına konacaktır. Ahalinin ihtiyacı dikkate alınacaktır. İşbu maddede Batum'un işgali dahildir.

Osmanlı Devleti Bakü'nun işgaline itiraz etmeyecektir.

16. Hicaz, Asir ve Yemen'de, Suriye ve Irak'ta bulunan birlikler en yakın itilâf komutanına teslim olunacaktır. Ve Kilikya'daki kuvvetlerin muhafazası için lüzumlu olandan maadası 5 nci maddedeki şartlara göre geri çekilecekLerdir.

17. Trablus'ta ve Bingazi'de bulunan Osmanlı subayları en yakın İtalyan birliklerine teslim olunacaklardır. Teslim olmadıkları takdirde Osmanlı Hükümeti muharebe ve yardımı kesmeyi taahhüt eder.

18. Mısrata dahil olduğu halde Trablus ve Bingazi'de işgal edilen limanların en yakın itilâf muhafaza birliğine teslimi.

19. Alman, Avusturya, deniz, kara subayları ve sivil memurları ve teb'asının bir ay içinde, uzak olanların bir aydan sonra mümkün olan en kısa bir zamanda Osmanlı memleketini terk etmeleri.

20. Terhis edilecek Osmanlı kuvvetlerine ait teçhizat, silâh, cephane ve nakil vasıtalarının kullanma tarzına ait verilecek talimata riayet olunacaktır.

21. Müttefiklerin menfaatlerini korumak için iaşe nezareti yanında itilâf mümessilleri bulunacak ve kendilerine bu bapta lüzum görülecek bütün bilgiler verilecektir.

22. Osmanlı harp esirleri itilâf devletleri yanında muhafaza edilecek. Sivil harp esirleri ile, askerlik çağı dışında olanların terhisleri dikkate alınacaktır.

23. Osmanlı Devleti merkezi hükümetlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24. Altı vilayette "aslında altı ermeni vilayeti" karışıklık zuhurunda bu vilayetlerin herhangi bir kısmı işgal hakkını itilâf devletleri muhafaza ederler.

25. Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasındaki savaş 1918 yılı Ekim ayının 31'inci günü vasati mahalli saat ile öğle vakti sona erecektir. İmzalar: Arthur Galthorpe, H. Rauf, Reşat Hikmet, Sadullah.

AMASYA TAMİMİNİN MADDELERİ
(22 Haziran 1919)

1. Vatanın tamamiyeti ve milletin istiklali tehlikededir. Hükümeti Merkeziye, İtilâf Devletlerinin tesir ve murakabesi altında bulunduğundan, deruhte ettiği mesuliyetin icabatını ifa edememektedir. Bu hal, milletimizi mâdum tanıttırıyor. Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Milletin hâl ve vaziyetini derpiş etmek ve sadayı hukukunu cihana işittirmek için her türlü tesir ve murakabeden azade bir heyeti milliyenin vücudu elzemdir. Bunun için, bilmuhabere her taraftan vaki olan teklif ve arzuyu milli üzerine, bilvücuh Sivas'ta milli bir kongrenin serian inikadı takarrür etmiştir. Bu maksatla, tekmil vilayatı Osmaniye'nin her livasından, fırka ihtilâfâtı dikkat nazarına alınmaksızın muktedir ve milletin itimadına mazhar, üç kadar zatın süratle yola çıkarılması icab etmektedir. Her ihtimale karşı bunun bir milli sır halinde tutularak dağdağaya mahal verilmemesi ve lüzum görülen mahallerde seyahatin mütenekkiren icrası.

2. Doğu Vilayetleri namına 10 Temmuz'da Erzurum'da toplanması mukarrer kongre için mezkur vilayetlerin Müdafâi Hukuku Milli ve Reddi İlhak Cemiyetlerinden müntehap azalar, zaten Erzurum'a müteveccihen yola çıkarılmışlardır. O vakte kadar Vilayatı sairemizin murahhasları da Sivas'a vasıl olabileceklerinden, Erzurum kongresinin azası, tensip edeceği zamanda, umumi toplantıya iştirak etmek

üzere, Sivas'a hareket edecektir.

3. Yukardaki mevada göre murahhaslar, Müdafaai Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetleri ve belediyeler tarafından ve sair suretlerle intihab edilecektir.

4. Bu mukarreratın tatbikatına, 3 ncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, esbak Bahriye nazırı Hüseyin Rauf Bey, 15 nci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, 13 ncü Kolordu Komutan vekili Miralay Cevdet ve 3 ncü Kolordu Komutanı Miralay Refet Bey, Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, 2 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, Bursa'da 17 nci Kolordu Komutanı Miralay Bekir Sami Bey, Edirne'de kolordu Komutanı Miralay Cafer Tayyar Bey ve diğer bazı mülki ve askeri mühim zevat tarafından çalışılacaktır. Bundan başka Sadrı Esbak Müşir Ahmet İzzet Paşa, Nafia Nazırı Ferit Bey ve Ayan Azasında Ahmet Rıza Bey gibi zevatın fikir ve mütalaaları alınacaktır.

5. Reddi İlhak ve Müdafâi Hukuku Milliye Cemiyetleri'nin verecekleri telgrafların yalnız telgrafhanelerde kabul edilerek çekilmesi, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünden tamim edilmiştir. Bu husus sureti katiyede reddedilerek muhaberatın behemehal serbestçe temini için tezahüratta bulunularak muhaberat temin edilecek ve temin edilinceye kadar tezahürata devam olunacaktır.

6. Teşkilatı Askeriye ve Milliye hiçbir suretle ilga edilmeyecektir. Kumanda, hiçbir suretle terk ve ahara tevdi olunmayacaktır. Vatanın her hangi bir tarafından yeniden vakı olacak düşman işgal harekâtı, umum orduya alakadar edecek ve hasıl olan vaziyete nazaran müdafâi memlekete müştereken tevessül olunacaktır. Bu sebeple komutanlar derhal birbirlerini haberdar edeceklerdir. Esliha ve mühimmat katiyen elden çıkarılmayacaktır.

ABD BAŞKANI WILSON'A ERZURUM KONGRESİNİN GÖNDERDİĞİ MUHTIRA (1 Ağustos 1919)

WILSON'A MUHTIRA

Erzurum-Milli kongrenin Wilson'a gönderdiği muhtıra suretidir: Cihan harbine iştirâkte tereddüt gösteren küçük devletleri itma' için emperyalistlerce başkalarının emvalinden vuku bulan mevaidin tahakkukuna zât-ı âlilerince muvafakat edildiği İzmir hâdise-i elîmesinden istidlâl olunmaktadır. Reis cenapları! Dünyaya sulh ve salâh devri açmak için ibda' ve ilân ettiğiniz desatirin on ikinci maddesinde Türk İmparatorluğu'nun hâlen Türklerle meskûn olan aksamında mutlak ve müemmen bir istiklâliyet payidar olacağını tasvib buyurmuştunuz. Bunları itmam ve tefsir için Şubat'ta ilân ettiğiniz diğer dört madde ise sulhün daimi olabilmesi için hak ve adalete istinad etmesi lâzım geleceğini, milletlerin bir hâkimiyetten diğer bir hâkimiyete sevk olunamayacağını, bu harpten mütevellit arazi mesailinin istikbalde ihtilâfat ve muhasemat tevlid etmeyecek surette alâkadar olan milletlerin menafii nokta-i nazarından tesviyesi lâzım geleceğini, anasırın temayülât-ı milliyesi nazar-ı itibare alınmakla beraber bir unsur içine diğer bir unsur-ı ihtilâf sokulmamak icabedeceğini beyan etmiştiniz. Bugün İzmir hakkında ittihaz olunan ve tatbik edilmek istenilen karar ise o esasat-ı adile ve insaniyeye külliyen mugayirdir. Evvelâ: İzmir garbi Anadolu'nun yegâne bir iskelesidir. Saniyen: Nüfusu 1.600.000'e karip bir Türk vilâyetinin merkezidir. Salisen: Burada Türkler nüfus-ı umûmiyenin yüzde

seksenini teşkil etmektedirler. Bu hakayik-i sabiteye karşı vaktiyle mücerret Yunanistan'ı harbe teşrik için vaad olunmuş olmasından dolayı bu şehir nasıl olur da Türklere izhan-ı husumetten bir ân hâli kalmayan ve zir-i tahakkümündeki Müslümanları zulmü altında inleten o küçük devlete terkolunur? Aynı sebepten dolayı Fiyuma'yı İtalya'ya bahşetmek isteyenlere karşı tezahür eden prensip hâkimiyeti ne için Türkiye ve Türkler mevzu-i bahis olunca müessir olamıyor? Reis cenapları! 600 senelik bir saltanata 1500 senelik bir hayata malik olan Türk milleti mevcudiyetleri tarihe karışmış olan milletlerin prensipleriniz sayesine ihya olunduğu bir sırada imhadan başka bir mâna ifade etmeyen mukarrerata boyun eğmiyecektir.

Biz mevcudiyetimiz için kemâl-i namusla harbettik. Kanımızın son damlasını isar edeceğimiz sıralarda prensipleriniz samimiyetine kani' olarak terk-i silâh edip mukadderatımızı vicdan-ı nısfetinize tevdi eyledik. Mütareke'nin ilk gününden beri bir çok mezalim gördük. Aleyhimizde bin türlü tezvirat ve isnadat vuku buldu. Sesimiz galiplerin süngüsü altında boğuldu. Müdafaadan mahrum edildik. Maamafih bütün bu mağduriyetleri düsturlarınıza müsteniden ittihaz olunacak mukarreratın telâfi edeceğine kani olarak kemâl-i sabır ve sükûn ile neticeye intizar eyledik. Fakat İzmir hakkında verilen hüküm, İstanbul için de hazırlandığı rivayet olunan karar bütün ümitleri zir ü zebet etti. Artık mahvımızın mültezim olduğunu anlıyoruz. Son kararı vermek bize teveccüh ediyor. Ve bu son karar ise şeref ve namusla ölmek, ecdadımızın hun-ı celâdetiyle yoğrulmuş olan bu topraklar üzerindeki hâkimiyeti bizim ve evlatlarımızın kaniyle müdafaa eyleyerek cihana yeni bir fedakârlık ve kahramanlık misali terkeylemektir.

Erzurum Kongre Hey'eti

ERZURUM KONGRESİNDE İSTANBUL'A YAPILAN ÇAĞRI

(5 Ağustos 1919)

Makam-ı Celil-i Sadaretpenahi'ye
Harbiye Nezâreti'ne,

Erzurum Kongresi hakkında son maruzatımla ahval ve vaziyeti âcizane tenvire müsaraat ve bununla büyük bir vazife ifa etmiş olduğumu zannediyorum. Bu münasebetle de tekrar arzediyorum ki: Vilâyat-ı Şarkiyye Erzurum Kongresi'ni şarkî eyalâtın milleti toplamıştır. Elyevm yetmiş kadar âzasıyle Erzurum'da hal-i ictimâda bulunan kongre M. Kemal Paşa ve Rauf Bey henüz İstanbul'dayken ve hatta buraca isimleri bile işidilmemişken büyük ve hunin tehlikeler vukua geleceğini muhakkak addeden şarkî eyalâtın halkının karar ve teşebbüsleriyle vukua gelmiştir. Bu toplanışda siyasî veya şahsî hiçbir tesirin mevcut olmadığı kat'iyyen anlaşılmıştır. İntibahını suret-i kat'iyyede felâketten alan, milletin ruhundan kopan bir heyecan ve kuvveti ecanip bir-iki şahsa atfetmek suretiyle milletin ruh ve mevcudiyetini setir ve inkâr tarikini iltizam ile kendi milletini iğfal ve bu suretle menafi tevsi ve temine çalışıyor. Vatan ve milletimiz için telâfisi gayr-i mümkün zararları bâdi olan bu tarz-ı telâkkinin bizzat hükûmetimiz tarafından dahi bilinmeyerek kabul ve israriyle âmal-i ecanibin teshil edildiğini görmek umûmu meyus ve dağidar etmektedir. Şark vilâyatında endişe-i hayattan doğmuş olan bu cereyan-ı millînin inkişafına ve hal-i ha-

zınna M. Kemal Paşa ve Rauf Bey'in zerre kadar tesiri olmadığı ve âhiren kongreye herkes tarafından büyük bir hürmet ve tâzimle kabul edilen bu iki zâtın mevki-i siyasimizi daha ziyade müdrik olmalarından bilâkis hükûmetimizin mevkini düşünerek mevcut kuva-yi milliyyeyi daha sâkin ve müdebbirane bir şekle ircaile hüsn-i idare ettikleri âlenen görülmektedir. Binaenaleyh kongrenin hey'et-i umûmiyyesi ve gerek M. Kemal Paşa ve Rauf Bey hakkında Dahiliye Nezâreti'nden vilâyetlere yazılan tamimler efkar-ı umûmiyyede hüsn-i tesir yapmamıştır. Endişe-i namus ve hayattan mütevellid cereyan-ı millî hal-i galeyanda olup teskini ve efkarın tatmini için yegâne çare ancak Meclis-i Millî'nin hemen bilfiil toplanmasının temini olduğu ve batî davranıldığı takdirde vekayi-i millîyenin kendi kendine bu gayeye varacağını nazar-ı fahimanelerine arzeylemeyi lâzime-i vazife addederim. Çünkü burada meşhud ve mahsus olan efkâr-ı umûmiyye millet vekillerinin kanaat ve tasdikine iktiran etmeyecek herhangi bir siyaset ve mukarreratın şayan-ı kabul ve pâyidar olamayacağı ve bu âzim ve tarihî mes'uliyetin mahdud bir kaç zâtın hamiyetine tahmildense efkâr ve arzu-yı millete istinad ettirilmesi merkezindedir. Ve hatta eğer şerait-i hazıra içinde Meclis-i Millî'nin Dersaadet'te kuva-yı ecnebiyye karşısında toplanması mahzurlu görülmek yüzünden bu lâzım-ı meşruta şimdiye kadar tehir buyurulmuş ise Anadolu'nun Bâbıâli'ce tasvip ve nezd-î ulya-yı cenab-ı şehriyarîde irade buyurulacak bir mahalde toplanması sözlerinin bile söylenmekte olduğunu sırf saika-i vatanperverî ve vazife-i mevkiam dolayısiyle arzeyliyorum.

3. Ordu Müfettişi
Mirliva
Kâzım Karabekir

ERZURUM KONGRESİ BEYANNAMESİ
(7 Ağustos 1919)

Şarkî Anadolu Vilâyatının Erzurum Kongresi Beyannamesidir.

Mütarekenin akdini müteakip gittikçe artan ahitşikenane muamelât ve İzmir, Antalya, Adana ve havalisi gibi aksam-ı mühimme-i memalikimizin fiilen işgali ve Aydın Vilâyetinde ika edilen tahammülsüz Yunan fecayii ve Ermenilerin Kafkasya dahilinde hududlarımıza kadar dayanan katliam ve imha-yı İslâm siyaseti ile istilâ hazırlıkları ve Karadeniz sahilinde Pontus hayalini tahakkuk ettirmek gayesi ile hazırlıklar yapılması ve sırf bu maksatla Rusya sahillerinden akın akın muhacir namı altında gelen yabancı Rumların ve bu meyanda da müsellâh eşkiya çetelerinin sevk ve celbedilmesi gibi hadisat karşısında mukaddes vatanın inkisam ve inhilâl tehlikesini gören milletimiz, hiçbir irade-i milliyeye istinat etmeyen hükümet-i merkeziyemizin bu alâm ve fecayie çaresiz olamıyacağına emsal-i meş'umesi ile kani ve birçok müessirat tahtında ihtimal ki daha elim ve gayr-ı kabil-i hazım ve kabul mukarrerata da serfüru edeceğinden tamamiyle endişenâk bulunuyor. Binaenaleyh kendini en yakın ve en hunin tehlikeler karşısında gören Şarkî Anadolu Vilâyatının mukaddesatını bizzat muhafaza gayesi ile her taraftan vicdan-ı milliden doğmuş cemiyetlerin iştirakiyle ahiren mün'akid olan Erzurum Kongresi 7 Ağustos sene 35 tarihinde mesaisine hitam vererek bilütf-i taala berveçh-i âti mukarreratı ittihaz etti.

1. Trabzon Vilâyeti ve Canik Sancağı ile Vilâyat-ı Şarkiye namını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarıbekir, Mamuretülaziz, Van, Bitlis Vilâyatı ve saha dahilindeki elviye-i müstakile hiçbir sebep ve bahane ile yekdiğerinden ve camia-i Osmaniye-

den ayrılmak imkânı tasavvur edilmeyen bir küldür.

Saadet ve felâkette iştirak-i tammı kabul ve mukadderatı hakkında aynı maksadı hedef ittihaz eyler. Bu sahada yaşıyan bilcümle anasır-ı İslâmiye yekdiğerine karşı mütekabil ve bir hiss-i fedakâri ile meşhun ve vaziyet-i ırkiye ve içtimaiyelerine riayetkâr öz kardeştirler.

2. Osmanlı vatanının tamamiyeti ve istiklâl-i millimizin temini ve Makam-ı Saltanat ve Hilâfetin masuniyeti için Kuva-ı Milliyeyi âmil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır.

3. Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf telakki edileceğinden müttehiden müdafaa ve mukavemet esası kabul edilmiştir. Hakimiyet-i siyasiye ve muvazene-i içtimaiyeyi muhil olacak surette anasır-ı Hıristiyaniyeye yeni bir takım imtiyazat itası kabul edilmiyecektir.

4. Hükümet-i Merkeziyenin bir tazyik-i düvelî karşısında buraları terk ve ihmal ızdırarında kalması ihtimaline göre Makam-ı Hilâfet ve Saltanata merbutiyeti ve mevcudiyet ve hukuk-ı milliyeyi kâfil tedabir ve mukarrerat ittihaz olunmuştur.

5. Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız anasır-ı gayrı Müslimenin kavanin-i devlet-i Osmaniye ile müeyyet hukuk-u mükteseblerine tamamiyle riayetkârız. Mal ve can ve ırzlarının masuniyeti zaten mukteziyat-ı diniye, ananat-ı milliye ve esasat-ı kanuniyemizden olmakla bu esas, kongremizin kanaat-ı umumiyesiyle de teyit olunmuştur.

6. Düvel-i İtilâfiyece mütarekenin imza olunduğu 30 Teşrinievvel sene 34 tarihindeki hududumuz dahilinde kalan ve her mıntıkasında olduğu gibi Şarkî Anadolu Vilâyetlerinde de ekseriyet-i kahireyi İslâmlar teşkil eden ve harsî, iktisadi tefevvuku Müslümanlara ait bulunan ve yekdiğerinden gayrı kabil-i infikâk öz kardeş olan din ve ırkdaşlarımızla meskûn memalikimizin mukasaması nazariyesinden bilkülliye sarfı nazarla mevcudiyetimize, hukuk-u tarihiye, ırkiye ve diniyemize riayet edilmesine ve bunlara mugayir teşebbüslerin terviç olunmamasına ve bu suretle tamamiyle hak ve adle müstenit bir karara intizar olunur.

7. Milletimiz, insanî, asri gayeleri tebcil ve fennî, sınaî ve iktisadî hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahilî ve haricî istiklâli ve vatanımızın tamamisi mahfuz kalmak şartı ile 6 ncı maddede musarrah hudut dahilinde miliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istilâ emeli beslemeyen her hangi devletin fennî, sınaî, iktisadî muavenetini memnuniyetle karşılarız. Ve bu şerait-i âdile ve insaniyeyi muhtevi bir sulhun de âcilen takarrürü selamet-i beşer ve sükûn-u âlem namına ahz-ı âmal-i milliyemizdir.

8. Milletlerin kendi mukadderatını bizzat tayin ettiği bu tarihî devirde Hükümet-i Merkeziyemizin de irade-i milliyeye tabi olması zaruridir. Çünkü: İrade-i milliyeye gayri müstenit her hangi bir heyet-i hükümetin indî ve şahsî mukareratı milletçe muta olmadıktan başka hariçten de muteber olmadığı ve olmıyacağı şimdiye kadar mesbuk ef'al ve netayiç ile sabit olmuştur. Binaanaleyh milletin içinde bulunduğu hal-i zecret ve endişeden kurtulmak çârelerine bizzat tevessülüne hacet kalmadan hükümet-i merkeziyemizin meclis-i milliyi hemen, bilha ifate-i an toplaması ve bu suretle mukadderat-ı millet ve memleket hakkında ittihaz eyleyeceği bilcümle mukarreratı meclis-i millinin murakabesine arzetmesi mecburidir.

9. Vatanımızın mâruz kaldığı alâm ve hadisât ile ve tamamen aynı maksatla vicdan-ı milliden doğan cemiyetlerin ittihat ve ittifakından hasıl olan kitle-i umumiye bu kere (Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) unvanı ile tevsim o-

lunmuştur. İşbu cemiyet her türlü fırkacılık cereyanlarından külliyen âridir. Bilcümle İslâm vatandaşlar cemiyetin aza-i tabiiyesindendir.

10. Kongre tarafından müntahap bir (Heyet-i Temsiliye) kabul ve köylerden bilitibar vilâyet merakizine kadar mevcut teşkilât-ı milliye tevhid ve teyid olunmuştur.

Kongre Heyeti

İNGİLİZ-OSMANLI CEMİYETİ'NİN İNGİLİZ BAŞBAKANINA HİTABEN YAYINLADIĞI BİLDİRİDEN BİRKAÇ SAYFA (12 Aralık 1919)

18, SLOANE STREET,
S.W. 1.
12th December, 1919.

To

THE RIGHT HONOURABLE

THE PRIME MINISTER.

SIR,

1. In view of the ferment and general unrest prevailing among the Moslem nations all over the world, we, the undersigned British and British-Indian subjects of His Majesty, feel it our duty to urge respectfully on His Majesty's Government the imperative necessity of a policy towards Turkey that would lead to appeasement. This ferment, which in some parts has taken a violent form of expression, is mainly due to the universal apprehension that it is proposed to further dismember the Turkish Empire and to completely destroy the free life and political power of the few remaining Moslem states.

2. Although we are not afraid at present of any untoward consequences, we are convinced that the perpetuation of the existing bitterness among our Moslem fellow-subjects in India would seriously retard the peaceful progress and development of the country. And it is for this reason that the efforts of the Indian Mahommedans to urge upon His Majesty's Government the fulfilment, Sir, of your memorable pledge have met with so much sympathy among the Hindoo community.

3. The three causes which have primarily created the apprehension and ferment referred to in the preceding paragraph are, *firstly*, the belief that in violation of the Pledge which secured the adhesion of Islamic peoples to the Allies in the world-war, it is proposed to sever from Turkey provinces and districts preponderantly inhabited by the Turkish people; *secondly*, that it is intended to impose a suzerainty (by whatever name it may be called) over the Turkish Sovereign which would fundamentally affect his status and prestige as the religious and spiritual head of the largest portion of the Islamic world; and *thirdly*, that it is designed, as is suggested in the Press, to retain the protectorate of the Sacred Cities of Islam in non-Moslem hands, which would be in absolute conflict with the religious laws of the Moslems.

4. In our opinion, it is perfectly possible for His Majesty's Government to meet on all these points the wishes and to remove the apprehensions of the King's Moslem subjects, and thus bring about appeasement and create afresh the old steadfastness without

detracting in the smallest degree from its power, prestige, or authority, or militating against the main objects of the Allies.

5. With regard to the first ground of complaint, we beg to make the following remarks:—Mesopotamia, Syria, and Palestine, are proposed to be detached from the Turkish Empire on the ground that they are preponderantly inhabited by non-Turkish Moslems intermixed with other communities. This expropriation is proposed with the avowed object of giving the people of those provinces autonomous governments of their own choosing. The same principle has been applied to Hijaz, and the Sherif of Mecca has been made the King of that part of Arabia which acknowledged allegiance to the Turkish State.

6. But none of these considerations apply to Asia Minor (Turkey proper), extending from the Ægean Sea to the confines of Persian Kurdistan, or to Thrace (the Vilayet of Adrianople), or to Constantinople. The question under reference has, it is respectfully submitted, been confused by fallacious arguments and still more fallacious figures. An impartial enquiry by an Allied Commission would incontestably prove the correctness of our assertions, which are based on the official statistics for the year 1914, anterior to the war and long before there could be any reason to manufacture or manipulate figures. In that year the population of Constantinople, leaving out odd numbers, stood according to nationality and faith as follows:—

Moslems, 560,000; Greeks, 205,000; Armenians, 82,000.

We believe no appreciable variation has taken place since.

In the Vilayet of Adrianople the population stood as follows:—

Moslems, 560,000; Greeks, 224,000; Armenians, 19,000.

In the Sandjak of the Dardanelles:—

Moslems, 149,000; Greeks, 8,000; Armenians, 2,000.

Asia Minor, speaking subject to correction, consists of 29 Vilayets of which Smyrna or Aidin, with the port of Smyrna on the Ægean, is the most important. In this Vilayet the population numbered as follows:—

Moslems, 1,249,000; Greeks, 299,000; Armenians, 20,000.

We have learnt with horror from credible sources that since the Greek invasion nearly 10,000 Moslems have been killed, large numbers are missing, and over 100,000 are homeless refugees.

APPENDIX.

Vilayets.	Moslems.		Greeks.		Armenians.
Adana	341,000	...	8,000	...	52,000
Adalia (Sandjak) ...	235,700	...	12,300	...	630
Angora	877,200	...	20,200	...	51,500
Aleppo	576,300	...	21,900	...	40,800
Bitlis	309,900	...	——	...	117,400
Boli (Sandjak ...	399,200	...	5,100	...	2,900
Broussa	474,000	...	74,900	...	60,000
Cesaree (Sandjak)...	184,000	...	26,500	...	50,000
Diarbekir	492,000	...	1,900	...	65,800
Djanik (Sandjak) ...	265,900	...	98,700	...	27,300
Erzeroum	673,000	...	4,800	...	134,300
Eski-Shehr (Sandjak)	140,600	...	2,600	...	8,500
Ismidt ,,	226,800	...	40,000	...	55,800
Itch-il ,,	102,000	...	2,500	...	341
Kara-Hissar ,,	277,600	...	632	...	7,400
Karassi ,,	359,800	...	97,400	...	8,600
Kastamounti ...	737,300	...	20,900	...	8,900
Kharpout	446,300	...	971	...	70,800
Koniah	750,700	...	25,100	...	12,900
Kutahia (Sandjak)	303,300	...	8,700	...	4,500
Marasch ,,	152,600	...	34	...	32,300
Mentecha ,,	188,900	...	19.900	...	12
Nigde ,,	227,100	...	58,300	...	4,900
Ofra ,,	149,300	...	2	...	16,700
Sivas	939,700	...	75,300	...	147,000
Trebizond	921,000	...	161,500	...	38,800
Tchataldja (Sandjak)	20,000	...	36,700	...	842
Van	179,300	...	1	...	67,700
Zor (Sandjak) ...	65,700	...	45	...	200

MİSAKI MİLLÎ'NİN MADDELERİ
(17 Şubat 1920)

Aşağıda imzaları bulunan Osmanlı Meb'ûsân Meclisi azaları, devletin istiklâli ve milletin istikbâlinin, haklı ve devamlı bir sulha nâiliyet için katlanabileceği fedakârlığın âzamî haddini belirten aşağıdaki esaslara tamamıyle riayetle temini mümkün olduğunu ve bu esaslar dışında pâyidar bir Osmanlı saltanat ve cemiyetinin vücudunun devamı gayr-ı mümkün bulunduğunu kabul ve tasdik eylemişlerdir.

Birinci Madde- Osmanlı Devleti'nin münhasıran Arab ekseriyeti ile meskûn olup 30 teşrin-i evvel (Ekim) 1918 tarihli mütârekenin akdi anında muhâsım orduların işgali altında kalan kısımlarının mukadderâtı, ahalisinin serbestçe verecekleri reylere göre tayin edilmek lâzım geleceğinden, mezkûr mütâreke hattı iç ve dışında dinen, ırkan, emelen müttehid ve birbirlerine karşılıklı muhabbet ve fedakârlık hisleri ile bağlı ve örfî ve içtimaî hakları ile ve muhitin şartlarına tamamen riayetkâr Osmanlı-İslâm ekseriyeti ile meskûn bulunan kısımların hey'et-i mecmûası hakikaten ve hükmen hiçbir sebeble tefrik kabul etmez bir küldür.

İkinci Madde- Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda umumî reyleri ile Ana Vatana iltihak etmiş olan elviye-i selâse (Kars, Ardahan, Artvin) için gerektiğinde tekrar umumî re'ye müracaat edilmesini kabul ederiz.

Üçüncü Madde- Trakya sulhuna ta'lik edilen Garbî Trakya hukukî vaz'iyyetinin tesbiti de orada yaşayanların kemal-i hürriyetle beyân edecekleri reylere göre vâki olmalıdır.

Dördüncü Madde- Hilâfet-i İslâmiyye makarrı ve saltanat-ı seniyye pâyıtahtı ve Osmanlı hükûmetinin merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizi'nin emniyyeti her türlü halekden masun olmalıdır.

Bu esas mahfûz kalmak şartıyle, Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaret ve münâkalâtına açık kalması hakkında bizimle sâir bütün alâkalı devletlerin müttefikan verecekleri karar muteberdir.

Beşinci Madde- İtilâf Devletleri ile muhâsımları ve bazı müşârikleri arasında kararlaştırılmış olan ahdî esaslar dairesinde ekalliyetlerin hakları mücâvir memleketlerdeki Müslüman ahalinin de aynı haklardan istifade etmeleri ümniyyesi ile tarafımızdan te'min ve te'yid edilecektir.

Altıncı Madde- Millî ve iktisadî inkişâfımız imkân dairesine girmek ve daha asrî ve muntazam bir idare şeklinde işleri görmeğe muvaffak olabilmek için, her devlet gibi, bizim de inkişâfımız esbâbını teminde tam serbesti ve istiklâle mazhar olmamız hayat ve bekamız üssü'l-esâsıdır. Bu sebeble siyasî, adlî, malî ve sâir inkişâfımıza muhalif kayıtlara muhalifiz. Tahakkuk edecek borçlarımızın ödenmesi şartları da bu esaslara ber-aks olmayacaktır.

İSTANBUL'UN FETVASI ve HÜKÜMETİN BEYANNAMESİ
(16 Nisan 1920)

Fetva-yı Şerife Sureti

Sebeb-i nizam-ı âlem olan halife-i İslâm edamullahıtaala hilâfetle ilayevmülkıyam hazretlerinin taht-ı velâyetinde bulunan bilâd-ı İslâmiyede bazı eşhas-ı şerire ittifak ve ittihad ve kendilerine rüesa intihab ederek teb'a-i sadıka-i şahaneyi hiyle ve tezvirat ile iğfal ve idlâle ve bilâ emir âl-i ahaliden asker cem'ine kıyam edip zahirde askeri iaşe ve techiz bahanesiyle ve hakikatte cem-i mal sevdasiyle hilaf-ı şer-i şerif ve mugayir-i emr-i münif ve bu vechile ibadullaha zülmü iıyad ve tecrime cesaret ve memalik-i mahrusanın bazı kurra ve belâdına hücum ile tahrib ve hâk ile yeksan ve teb'a-i sadıkadan nice nüfus-ı masumeyi katil ve itlâf ve dima-i mahfufe-i sifk-i araka ettikleri ve canib-i emirülmümininden mensup bazı memurin-i ilmiye ve askeriye ve mülkiyeyi hodbehot azil ve kendi hempalarını nasb ve merkez-i hilâfet ile memalik-i mahrusanın muvasalat ve münakalat ve muhaberatını kat ve taraf-ı devletten sadir olan evamirin icrasını men ve merkezî diğer memalikten tecrid ile şevket-i hilafeti kesir ve tehvini kasdederek makam-ı mualla-yı imamete ihanet etmekte itaat-i imamdan huruc ve devlet-i âliyenin nizam ve intizamını ve bilâdın asayişini ihlâl için neşir ara ciyf ve iş'aa-i ekazip ile nâs-ı fitneye saik ve sai-i bilfesad oldukları zahir ve mütehakkik olan rüesa-yı mezburun ile ihvan ve ittiba-ı bagiler olup dağılmaları hakkında sadır olan emr-i âliden sonra hâlâ inad ve fesadlarında israr ederlerse mezburların habasetlerinden tathir-i bilâd ve şer ve mazarratlarından tahlis-i ibad vecib olup fikatelû celti mebgi hatta ilâ emrullah nass-ı kerimi mucibince katil ve kitalleri meşru ve farz olur mu?

Beyan buyurula.

Elcevap: Allahutealâ a'lem olur.

Bu surette memalik-i mahrusa-i şahanede harb ve darbe kudretleri bulunan Müslümanlar imamı âdil halifemiz sultan Muhammet Vahidettin hazretlerinin etrafında toplanıp mukatele için vakı olan davet ve emrine icabet ve bigat-ı mezburun ile mukatele etmeleri vacib olur mu beyan buyrula.

Elcevap: Allahutealâ a'lem olur.

Bu surette halife-i müşarünileyh hazretleri tarafından bigat-ı mezburun ile mukatele için tâyin olunan askerler mukateleden imtiha ve firar eyleseler mürtekib-i kebire ve asem olup dünyada tazir-i şedide ve ukbada azab-i elime müstahak olurlar mı beyan buyurula.

Elcevap: Allahutealâ a'lem olurlar.

Bu surete halifenin asakirinden olup da bigatı katledenler gazi ve bigat tarafından katil olunanlar şehit ve müsap olurlar mı beyan buyurula.

Elcevap: Allahutealâ a'lem olurlar.

Bu surette bigat ile muharebe hakkında sadir olan emr-i sultaniye itaat

etmeyen Müslümanlar Asem ve tazir-i ser'iye müstahak olurlar mı, beyan buyurula.

Elcevap: Allahutealâ a'lem olurlar.

Ketebetülfakir Dürrizade Esseyit
Abtullah Afi Anhümâ

Hükûmetin Beyannamesi

Devlet-i Osmaniye bugün misli görülmemiş bir muhatara içindedir. En hakikî manasiyle vatan tehlikededir. Millet bilmeyerek, istemeyerek sürüklendiği o dehşetli muharebede malen, ve canen en büyük fedakârlıklara katlandığı halde nihayet kat'iyyen mağlup olmaktan kurtulamamış ve o zamanki hükûmet tarafından akdolunan mütareke ile galip devletlere arz-ı teslimiyet edilmiş idi. Artık bu elemli neticeden ibret alarak bundan sonra olsun akla ve hale uygun bir selâmet yolu tutulmalı idi. Fakat bu hakikat de lâyıki vechile anlaşılamadı. Bir takım kesanın yalnız hırs ve menfaat sevkiyle teşkilât-ı milliyye unvanı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesad bir taraftan vaziyet-i siyasiyemizi son derece tehlikeli bir hale getirdi, diğer taraftan da muharebede uğradığımız zayiattan ve hususiyle harb senelerinde yapılan türlü türlü su-i istimalât ve cinayetten dolayı derin bir surette mecruh olan vatan-ı mukaddesimize yeniden yeniye yaralar açdı. Bir takım çirkin hâdiselerle de Avrupa ve Amerika efkâr-ı umûmiyesinde aleyhimize şiddetli bir fikir ve cereyan peyda ve şerait-i sulhiyenin bir kat daha şiddetlendirilmesi muhatarasını tevlit etti. Nihayet yine bu ahval tesiratiyle düvel-i muazzama Mütareke ahkâmını İstanbul'u muvakkaten işgal-i askerî altına almak suretiyle tatbik ettiler. Buna karşı erbab-ı isyanın payitaht ile Anadolu arasındaki muhabere ve müvaredeyi kat'a teşebbüs etmeleri ise en büyük bir hiyanet-ı vataniyedir. Bu halde teşkilât-ı milliyye denilen harekât-ı bağiyane hem Anadolu'yu korkunç bir istilâya uğratmak hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felâketini hazırlıyor. Bugün millet-i Osmaniye'nin en büyük düşmanları yalancı milliyet davasiyle şahsî ihtiraslarına vatan ve milleti feda edenlerdir. Bunların öyle felhaketli bir âkibeti hazırlamak için buldukları çare ise ağır bir silsile-i cinayettir. Kanun-ı esasiyi ve kavanin-i devleti ayaklar altına alarak ahaliden cebren para toplamak, zecren asker almak, para vermeyenlere ve böyle fena bir maksatla askerliği kabul etmeyenlere eziyet etmek, öldürmek, köyleri basıp yağma etmek, köyleri hatta kasabaları urmak gibi fazahatler mütevaliyen ika olunmaktadır. Halbuki bu ef'alin emr-i ilâhiye münafi ve şer-i şerif nazarında da merdud olduğu sureti merbut fetva-yı şerife ile de müeyyettir. Vatan-ı Osmaninin duçar olduğu türlü türlü musibetlerin tamiri ve nüfus ve kuvvet itibariyle uğradığımız zayiatın telâfisi vücubundan dolayı hükûmet-i hazıra indinde bugün her ferdin hayatı ve sayii her zamandan ziyade kıymettardır. Bu cihetle hükûmet vasıl olmak istediği maksad-ı hayır ve selâha kan dökmeden vusulü her vechile tercih etmekle beraber devletin ve milletin hakikaten tehlike içinde bulunan hayatını ve selâmetini kurtarmak için yola gelmeyenleri şer'i şerif ve kanun-ı münif mucibince ve hatt-ı hümhayun ile tebliğ olunan irade-i seniye-i hazret-i hilâfetpenahi'ye imtisalen tedib etmekten tereddüt etmeyecektir.

Binaenaleyh evvelâ harekât-ı isyaniyenin mürettip ve müşevviki olanların iğfalât ve tehdidatına kapılarak ve yaptıklarının neticesi ne kadar vahim olacağını düşünmeyerek onlara iştirak edenlerden bir hafta zarfında izhar-ı nedamet ve şevketlû padişahımız efendimiz hazretlerine arz-ı sadakat edenlerin aff-ı âliye maz-

bar olacakları saniyen mürettip ve müşevviklerin ve onlarla beraber harekette inad edecek olan âsilerin şer'an ve kanunen tedip edileceği ve memleketin herhangi cihetinde olursa olsun gerek ahali-i İslâmiye tarafından sunuf-ı saire-i ahaliye gerek sekene-i gayr-ı müslime tarafından ahali-i müslimeye karşı böyle bir hal vukuunda mütecasirlerinin ve o hususta müsamaha veya müşareketi görülenlerin şahsen ve şediden duçar-ı mücazat olacakları ilân olunur.

Ankara'nın Fetvası
(20 Nisan 1920)

Fetva-yı Şerife Sureti

Sebeb-i nizam-ı âlem olan hilafet-i müslimin idamullah-ı hilâfete ve şevkete ilâyevmüdin hazretlerinin makam-ı hilâfet ve makarr-ı saltanatı olan İstanbul emirülmümininin hilâf-ı marazisi olarak ada-yı müslimin olan düvel-i muhasama tarafından fiilen işgal edilerek asakir-i İslâmiye eslâhasından tecrid ve bazıları bigayr-ı hak katil ve makarr-ı hilâfetın muhafazasını kâfil bilcümle istihkâmat ve kıla ve vesait-i harbiye-ı saire zabıt ve muamelât-ı resmiyeyi tedvire ve cüyuş müslimini techize memur olan Bâbıâli ve Harbiye Nezâreti'ne vaz-ı yed edilerek halifeyi menafi-i hakikiye-i milleti zamin tedabir ittihazından fiilen men ve idare-i örfiye ilân ve divan-ı harbler teşkil ile İngiliz kavaninine tatbikan muhakeme ve tezciye etmek suretiyle halifenin hakk-ı kazasına müdahale ve kezalik hilâf-ı marazi-i hilafetpenahî olarak ceza-yi memaliki Osmaniyeden İzmir ve Adana ve Maraş ve Antep ve Urfa havalisine düşmanlar tarafından tecavüz edilerek teb'a-i gayr-ı müslime ile biliştirâk İslâmları katliam ve malları nehb ve garet ve muhadderatına tecavüz ve mukaddesat-ı müslimini tahkir eder olduklarında berveçh-i meşruh maruz-ı hakaret ve esaret olan Halife-i müsliminin istihlâsı hususunda kudret-i mümkinelerini sarfetmek bilûmum müslimine farz olur mu?

Elcevap: A'lem-i Allahuteala olur. (Velcihad-ı farzı ayn en hücûladuv ve tahrülcülmerat velabdu bizizni zevcüha ve seyde "Keza, filkünz ve filbezaziye" imaretün müslimetün ve beytelmeşrik vecbi ala ehlülmağrib tahlisuha minelsiraten Keza filbahrülraik).

2- Bu surette hukuk-ı meşruasını hilafetin kudret-i mağzubesini istirdat ve bilfiil maaruz-ı tecavüz olan memalik-i mezbureyi düşmandan tathir için mücadele ve mücâhede eden cumhur-ı müslimin şer'an bağî olurlar mı?

Elcevap: A'lem-i Allahuteala olmazlar. (Elbegati kavm-i müslimin harcuvan an ratin elimamülhak bigayrıhak ("Keza fimecmuaulenher").

3- Bu surette vech-i muharrer üzere hukuk-ı mağzube-i hilâfeti istirdad için düşmanlara karşı açılan mücahedede vefat edenler şehit ve berhayat olanlar gazi olurlar mı?

Elcevap: A'lem-i Allahutealâ olurlar. (Elşehit min hatla ehlülharb velbağı ve kitaut tarik o vecdi fimariketi ve beydiye eser ve katle müslim zulmen lemye ceihbikatle deyyite ve keza eza katle zemi ve lemtecep bikatli deyyite. Keza filzeyli)

4- Bu surette mücahede ve vazife-i diniyesini ifa eden cumhur-ı müslimine karşı düşman tarafından bililtizam müslimin beyninde ika-ı katlederek istimal-i silah eden müslimin şer'an ekber-i kebair-i mürtekip ve saibilfesad olurlar mı?

Elcevap: A'lem-i Allahutealâ olurlar. (Kalullahı taala ve ülfetne eşeddü

minelkati dayetülfitne yesruu ileyha ehlülfesad "Keza fethalkadır").

5- Bu surette düvel-i muhassamanın ikrah ve iğfali ile vakıa ve hakikate gayr-ı muvafık olarak sadır olan fetvalar cumhur-ı müslimin için şer'an muta've mamülü aleyha olurlar mı?

Elcevap: A'lem-i Allahutealâ olmaz? (Elikrahu yedemülarzi Keza fivvelülceyh).

Müfti-i Ankara

Mehmet Rıfat

SEVR (SEVRES) ANTLAŞMASI'NIN BAZI MADDELERİ

(10 Ağustos 1920)

Sınırlar:

1. Rumeli Sınırı: İstanbul İli'nin bugünkü sınırıdır. Gelibolu yarımadası Yunanlılara verilmiştir.

2. Batı Sınırı: Kırkağaç - Akhisar - Kasaba (Turgutlu) - Ödemiş - Tire - Söke çizgisinin batısı Yunanlılara verilmiştir.

3. Güney Sınırı: Mardin - Urfa - Gaziantep - Osmaniye'nin kuzeyinden geçmektedir. Bu sınırın güneyi Fransızlara verilmiştir. Bundan başka Diyarbakır, Elazığ, Sivas ve Tokat bölgeleri Fransız nüfuz bölgesine verilmiştir.

4. Doğu illerinde: Bir Ermenistan Devleti kabul edilmiş olup, bölgenin belirtilmesi, Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un kararına bağlanmıştır. Wilson, Ermenistan olarak, Tirebolu, Gümüşhane, Erzincan, Muş, Bitlis, Erzurum, Van illerini tasarlamış bulunuyordu.

5. Boğazlar Bölgesi: Kocaeli Yarımadası - İzmit - Bursa - Edremit çizgisinin kuzeyi ve Rumeli bu bölgeye katılmaktadır. Bölge "Boğazlar Komisyonu" adı altında İngiliz yönetimine bağlanmaktadır.

6. İtalyan Nüfuz Bölgesi: Silifke - Ulukışla - Niğde - Aksaray - Ilgın - Akşehir - Afyonkarahisar - Kütahya çizgisinin güney bölgesidir. Yani şimdiki Antalya, Muğla, Denizli ve Konya illerini kapsamaktadır.

Siyasi Bölümler:

1. İstanbul Hükümeti, antlaşma hükümlerini, Anadolu'ya kabul ettiremezse ve azınlık haklarıyla hayatlarını koruyamazsa, İstanbul İl'i Osmanlı Devleti'nden alınacaktır.

2. Boğazlar: Ayrı bayrağı ve bağımsız bütçesi olan bir komisyon yönetiminde olacaktır. Boğazlar Komisyonu'nda Karadeniz'de kıyısı olan bütün devletlerin üyesi bulunacağı halde, Türkiye'nin üyesi bulunmayacaktır.

3. Sevr Antlaşması, uygulanmaya başlandıktan bir yıl sonra, Kürtler isterlerse, bir Kürdistan devleti kurulacaktır. Türkler bu devleti tanımaya zorunlu olacaktır.

4. İzmir ve dolayları, beş yıl süre için resmen Osmanlı Egemenliği altında bulunacaktır. Fakat Osmanlı Devleti bu egemenliğin icrasını Yunanlılara bırakmıştır. Beş yıl sonra İzmir'deki parlemento bu bölgenin Yunanistan'a katılmasını is-

teyebilecektir.

Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine Dair Hükümler:

1. Kara Kuvvetleri : 700 Padişah muhafızı,3.500 jandarmayı takviye edici Kara askeri olmak üzere, toplam olarak 50.700 kişi olacaktır. Birleşmiş Milletlerce veya tarafsız devletlere mensup subaylar, %15 oranında Osmanlı Jandarması'nın komutasına, teşkiline ve eğitimine katılacaklardır.

2. Deniz Kuvvetleri: Limanlarda enterne edilmiş bütün harp gemileri, Anlaşma Devletleri'ne teslim edilecektir. Yalnız inzibat ve balık avı için 600 tonilatoyu aşmayan yedi gambot ve 100 tonilatoyu aşmayan altı torpido bulunacak, deniz subay ve erlerinin sayısı bağlaşıklar arası bir komisyonca belirtilecektir.

3. Hava Kuvvetleri: Hava Kuvvetleri kurmak ve bulundurmak yasaktır.

Diğer Hükümler:

1. Ağır top, zırhlı, tank olmayacaktır.

2. Bağlaşıkların izni olmadan birlikler yer değiştiremeyecektir.

3. Seferberlik önlemleri alınamayacaktır.

4. Askeri birlik mensupları gönüllü ve maaşlı olacak, subay ve erler için din, ırk, mezhep farkı aranmayacaktır.

5. Askeri Sanayi kaldırılacaktır.

Mali Hükümler:

Türk Maliye Bakanlığı ve Türk Parlementosu'nda düzenlenen bütçe, bağlaşıklar arası komisyonda incelenmeden geçerli sayılmayacaktır.

MUSTAFA KEMAL'İN İNGİLİZ DAILY EXPRESS GAZETESİNE MEKTUBU (13 Ocak 1921)

NATIONALIST LEADER EXPLAINS HIS AIMS.

"Right to Exist."

I have to-day received the following telegram addressed to the editor of the "Daily Express" from Mustapha Kemal Pasha, the Turkish Nationalist leader, from his headquarters at Angora, Asia Minor, in reply to a request for a statement of his terms of peace :—

ANGORA.

To the Editor of the "Daily Express," London.

I am not responsible for the terms of peace. Everything is in the hands of the great National Assembly of Turkey at Angora. That Assembly was formed for the purpose of legitimate defence following the attack that was made against the existence of the nation by imperialist Powers.

The objects of the Assembly have been repeatedly declared, both openly and indirectly, on various occasions. The Assembly met in order to secure complete national independence within the national frontiers, and to preserve the seat of the Khalifate and Sultanate for the Turkish people.

The Turkish people demands no more than the recognition of its right to independent existence. The Assembly is confident that it will succeed in rescuing the nation from capitalist and imperialist domination, and that it will restore national power and sovereignty.

In obedience to the dictates of the Assembly, there is an organised army created to fulfil the duty of defending the nation against its capitalist and imperialist enemies, and to punish all who hinder this purpose.

The Assembly considers its principal object the elimination of the causes of misery among the people by the introduction of reforms. It will devote attention to proplems concerning the land, education, justice, finance, and economy, and devise a new organisation in conformity with national requirements on the fundamental basis of social fraternity and co-operation.

It will rely on innate national principles in applying these reforms by taking into account national traits and traditions.

MUSTAPHA KEMAL.

This means that the Nationalists have resolved to stick to their original demands regarding Smyrna and Thrace, which they consider integral parts of Turkey, inhabited by Turkish majorities. The sudden recall of Izzet Pasha's Mission from Angora is due to the inability of the Government in Constantinople to guarantee the possibility of the fulfilment of the Nationalists' demands, which include modification of the financial and military clauses of the Treaty of Sevres.

LONDRA'DA MÜSLÜMANLARIN TÜRKİYE İÇİN YAPTIKLARI MİTİNGİN İLANI (21 Eylül 1922)

to-day as a protest against the proclamation of the Constitution, which the delegation and the nation reject as not suitable to national aspirations."

Jerusalem, Monday.

The ceremony of the proclamation of the British mandate for Palestine was held to-day, and the High Commissioner formerly assumed office after taking the oath of allegiance. The non-Jewish shops closed, and artisans abstained from work as an expression of protest.

Palestine Comedy.

Lord Allenby arrived here to-day to attend the proclamation of the Mandate on Monday, when Sir Herbert Samuel, High Commissioner, Palestine, will take the oath in connection with his office under the Mandate.

EGYPT.

EGYPTIAN CONSTITUTION.

Although the Constitution Commission has almost completed its task, it has yet to deal with some difficult questions, notably the definition of Egyptian nationality mentioned in my telegram yesterday, and also the vexed question of the rights of minorities and of proportional representation in the Legislative Assembly. There will be a special sitting of the Commission to-morrow to consider this latter point.

It is known that the majority of the Commission's members are against the idea of minority representation, but in view of the important statements by leaders of the Coptic Church and other influential persons, it is possible that the Commission will give some concessions to minorities. The first business to-morrow will be the discussion of this point and the taking of a vote on the subject. If the vote is favourable to a policy of concession on important proposal will immediately be put before the Commission. It is not without significance that the Declaration of February 28th by the British Government stipulated that the question of representation of minorities should be reserved for discussion in future Anglo-Egyptian negotiations. That the Commission, however, is prepared to ignore such stipulations is apparent from its decision that the Soudan is an integral part of Egypt, despite the fact that this question, too, was reserved for later discussion. To-morrow's discussion is therefore exciting wide interest, as the result may have an important bearing on future negotiations.

THE NEW PARTY.

With regard to the new political party under Adly Pasha and Rushdy Pasha, it is now known that the Sarwat Cabinet is not averse to its development. It has given the party permission to publish its own newspaper, to be known as "El Zaman" ("The Times"), the first issue of which will appear in the middle of September. Other application for permission to produce newspapers recently have been consistently refused. The new party, it is believed, hopes to unite the majority of influential Egyptians in a popular movement distinct from either the Ministerial or the Zaghloulist elements. The Political Crime Investigation Bureau has arrested 12 more Egyptians in connection with the attacks on Bedradin Bey. This morning four fellahin living near the house of Mr Brown, who was attacked on August 12th, were arrested.—"Morning Post," August 25th, 1922.

IMPORTANCE OF TURKEY'S GOODWILL.

Can we afford to go on offending Moslem nations indefinitely? Most assuredly we cannot. Already we are in fair way towards incurring the enmity of the whole of the Moslem world. Turkey was really our first step in that direction. True, our first rupture with Turkey was at the outbreak of war, and was the fault of another Government, but the present Government fully maintains the attitude of its predecessors by its obstinate refusal to recognise the claims of Angora. No thinking person denies that Angora is representative of the great mass of Turkish opinion; surely the goodwill of Turkey is of greater importance to us than the alliance of an insignificant Balkan State! Greece has always had a quarrel with Turkey, and probably she always will have. There is no political wisdom in supporting such a quarrel in direct opposition to our own interests. A long time ago, Egypt grew weary of being subject to the whims and foibles of Downing Street, and after a stern struggle ultimately secured her independence. She was tired of British rule. It is significant that Egypt also is a Mahommetan nation. We have disgusted the Arabs of Palestine by turning their country into a colony for the importation of unemployed and undesirable Hebrews. We have poured out money like water in Mesopotamia in providing wild Arab tribesmen with the wherewithal to continue their interminable family feuds. We have, by vacillation and half measures, made British rule in India a subject for scorn and distrust.

Our prestige in the East is waning steadily, and Mahommetan dislike and distrust of Britain is intensifying and spreading. India is no longer the loyal and contented subject of Britain that she once was; Turkey, Persia, Egypt, and the Arabs of the Middle East, no longer regard Britain as their best friend. British rule is no longer regarded in the East as synonymous with the existence of justice, peace and freedom. Cannot our statesmen see that they are alienating the sympathies of every country where Mahommetanism prevails? Cannot they see that such a blundering policy can end in nothing but disaster? Cannot they see that they are uniting the whole of the Moslem world in opposition against us?—"National Champion," August 25th, 1922.

JUSTICE FOR TURKEY!

A public meeting will be held on Thursday, the 21st September, 1922, at 7.30 p.m., at the Mortimer Hall, Mortimer Street, W., to demand just and lasting peace with the Turks. All are cordially invited.

JUSTICE FOR TURKEY

BASIS OF A LASTING PEACE IN ASIA.

A PUBLIC MEETING

of Indians resident in England and British friends will be held at

ESSEX HALL, ESSEX STREET, STRAND, W.C.

On Tuesday, the 26th September, 1922.

India demands that there should be No War with Turkey.

India demands that the historic Turkish Homeland of Thrace with Constantinople shall remain free and under full and complete Sovereignty of the Turks.

ALL ARE CORDIALLY INVITED.

For necessary information apply to:—

THE ISLAMIC INFORMATION BUREAU, 25, EBURY STREET, S.W.1.

Printed by Bonner & Co., The Chancery Lane Press, 1, 2 & 3, Rolls Passage, E.C.4, and published by The Islamic Information Bureau, 25, Ebury Street, London, S.W.1.

MUDANYA MÜTAREKESİ METNİ
(11 Ekim 1922)

1. Bu sözleşmenin yürürlüğe konması tarihinden başlayarak Türk ve Yunan askeri kuvvetleri arasında muhasemat durdurulacaktır.

2. Bu sözleşmenin yürürlüğe konması tarihinden başlayarak Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin gerisine çekilmeye davet edilecekleri hattı, Adalar Denizi'ne döküldüğü yerden Trakya ile Bulgaristan sınırını kestiği noktaya kadar Meriç'in sol kıyısı teşkil edecektir.

3. Barış yapılıncaya kadar, mümkün olabilecek her türlü karışıklığı önlemek için Meriç'in sağ kıyısı (Karaağaç dahil olmak üzere) Müttefikler Devletler kıtaları tarafından işgal edilecek ve bu kıtalar Müttefik Devletler'ce tayin olunacak noktalara konacaktır.

4. Edirne dolaylarına ulaşmayı sağlayan hat şubesinin geçiş serbestliğini tam olarak devam ettirmek maksadıyla Cesr-i Mustafa Paşa (Sivilingrat)'tan Kuleliburgaz'a kadar Meriç'in sağ kıyısını takip eden demiryolu kısmı, üç müttefik devletin, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ve Yunanistan'ın birer delegesinden kurulu bir karma komisyon tarafından nezaret altına alınacaktır. Bu nezaret, özel bir sözleşmeyle düzenlenecektir.

5. Doğu Trakya'nın Yunan kıtaları tarafından boşaltılması, bu sözleşmenin yürürlüğe konmasından itibaren başlayacaktır. Bu boşaltmada, kıtaların kendisini, çeşitli askeri hizmet ve teşkiller ve onların çeşitli taşıt araçlarıyla harp gereçleri stokları, cephaneler ve yiyecek depoları dahildir. Bu boşaltma, ortalama 15 gün içinde yapılacaktır.

6. Jandarma da dahil olduğu halde, Yunan mülkiye memurları mümkün olduğu kadar çabuk çekileceklerdir. Her idare bölgesinden Yunan memurları çekildikçe mülki hükümet müttefiklerin memurlarına bırakılacak ve onlar da mümkün olduğu kadar aynı günde bunu Türk memurlarına devir ve teslim edeceklerdir. Bu devir ve teslim, Trakya'nın tüm olarak Yunan kıtaları tarafından boşaltılmasının bitiminden sonra en çok 30 gün içinde sona erecektir.

7. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin memurlarına, düzen ve mahalli güvenin devam ettirilmesine kesin olarak yetecek miktarda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Jandarma Kuvvetleri katılacaktır. Bu kuvvetlerin toplamı, subaylar dahil olduğu halde 8.000'i geçmeyecektir.

8. Yunan kıtalarının geri çekilme hareketleri ve mülki idarenin devir ve teslim işi, başlıca merkezlere yerleştirilecek olan müttefikler arası heyetlerin idaresi altında yapılacaktır. Bu heyetlerin görevi yukarıda yazılı geri çekilme ve devir ve teslim işini kolaylaştırmaya aracılık etmektir. Bu heyetler, her çeşit taşkınlıklara engel olmaya çalışacaklardır.

9. Bu heyetlerden başka, Doğu Trakya'yı müttefik kıtaları işgal edeceklerdir. Ortalama yedi tabordan kurulu olan bu kıtalar düzeninin devam ettirilmesini sağlayacaklar ve yukarıdaki müttefikler arası heyetlere yardımcı hizmetini göreceklerdir.

10. Müttefiklerin heyetleriyle kıtalarının geri çekilmesi, Yunan kıtalarının boşaltılması sona erdikten 30 gün sonra olacaktır. Müttefik hükümetler, düzenin devam ettirilmesi ve Türk olmayan halkın korunması için yeteri kadar tedbir alındığı hakkında fikirbirliğine vardıkları takdirde, bu geri çekilme işi daha yakın bir tarihte

olabilir. Bu suretle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve idare ve Jandarma bir idare bölgesinde düzenli olarak görevlerini yaptığı anda müttefik heyetler ve kıtalar bu idare bölgesinden, kararlaşan 30 günlük sürenin bitiminden önce geri alınabilirler.

11. Anadolu'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kıtaları, aşağıda gösterilen ayırıcı hatlar üzerinde duracaklar ve bu hatları Barış Konferansı'nın açılması ve devamı süresince geçmeyeceklerdir. Yukarıdaki ayırıcı hatlar, müttefik ordulardan her birinden birer subayla Büyük Millet Meclisi Hükümeti Ordusu'ndan bir subaydan birleşik olmak üzere karma komisyonlar tarafından sınırlandırılacaktır.

Müttefik hükümetlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, her türlü olayların önünü alacak gerekli ihtiyat tedbirlerine başvurmakla beraber aşağıdaki bölgelerde kendi kuvvetleri miktarını çoğaltmamayı veyahut askeri faaliyetlere girişmemeyi taahhüt ederler:

Çanakkale bölgesi; Bozburnu - Kumburnu hattının boğazdan başlayarak 15 Km. doğusunda bir mesafeye kadar.

İzmit yarımadasında; Boğaziçinden başlayarak Şile-Darıca hattının 15 Km. doğusunda bir mesafeye kadar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Bozburnu (Lapseki kuzeyi) ile Karaburun (Karabiga'nın kuzeyinde) arasındaki kıyının en az 15 Km. mesafesine kadar topçu tabiye etmemeyi taahhüt eder.

12. Müttefik kıtaları şimdi bulundukları arazide kalacaklardır. Bu araziye Türkiye Büyük millet Meclisi Hükümeti; Barış Konferansı'nın kararına kadar riayet etmeyi taahhüt eder. Bu arazi aşağıdadır:

İstanbul Yarımadasında, Podima'nın yedi kilometre kuzeybatısının Karadeniz üzerinde bir noktadan Istranca - Mertekil - Kışağıl - Sinekli - Karaşan Çiftliği - Kadıköy - Yenice - Filadine Çiftliği Kalikratya (bütün bu mevkiler dahildir) hattının doğusunda kalan yarım adanın bütün kısmı.

Gelibolu Yarımadasında; Bakla Burnu (Saros Körfezi'nde) ve soğukluk mensabı (bütün bu noktalar dahil) hattının güneyinde kalan Gelibolu Yarımadası'nın bütün kısmı.

13. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti barış antlaşmasının onaylanmasına kadar Doğu Trakya'ya kıtalar geçirmemeyi orada bir ordu toplamamayı ve devam ettirmemeyi taahhüt eder.

14. Bu sözleşme imzalandıktan üç gün sonra, yani 14/15 Ekim 1922 gece yarısı yürürlüğe girecektir.

Mudanya'da dört nüsha halinde Fransızca olarak 11 Ekim 1922 'de imza edilmiştir.

LOZAN ANTLAŞMASI ÖZETİ

(24 Temmuz 1923)

Sınırlar;

Güney Sınırı: Fransızlarla aramızda imzalanan Ankara Anlaşması'nda gösterilen sınır kabul edilmiştir.

Irak Sınırı: Irak sınırı sorunu çözümlenmedi. Bu konuda en önemli nokta olan Musul Sorunu'nun dokuz ay içinde İngiltere ile Türkiye arasında dostça çözümleneceği kararlaştırıldı.

Batı Sınırı: Misakı Milli'ye göre kabul edildi. Ayrıca Karaağaç ve yöresi, Yunanistan'dan alınacak savaş tazminatı bedeline karşılık elde edildi. İmroz ve Bozcaada ile Tavşan adaları tarafımızdan alındı. Diğer Ege adaları Yunanistan ile İtalya'nın egemenliğine bırakıldı. Ancak Yunanistan, Midilli Sakız, Nikarya ve Sisam adalarını askersizleştirecekti.

Kapitülasyonlar:

Antlaşma ile adli, mali, ekonomik ve yönetsel alanlarda yüzlerce yıl sürüp giden bütün kapitülasyonlar, tüm sonuçlarıyla toptan kaldırılmıştır. Türkiye'deki yabancı ticari kurumlar da Türk Kanunlarına kayıtsız şartsız uyacaklardır.

Azınlıklar:

Bütün azınlıklar, Doğu Trakya ile Anadolu'daki Rumlarla, Yunanistan'daki Türkler değiştirileceklerdi. Ancak İstanbul'un yerlisi Rumlarla Batı Trakya'daki Türkler bu değişime bağlı tutulmayacaklardır.

Savaş Tazminatları

Birinci Dünya Harbi dolayısıyla bizden istenen tazminattan, geleceğe bir borç bırakılmadan ve hiç bir şey ödemeden, büyük bir başarı ile kurtulunmuştur.

Yunanlılar ise Kurtuluş Savaşı dolayısıyla Türkiye'de büyük yakıp yıkmalar ve zulüm yaptığını, bunların askerlik kurallarına, uluslararası geleneklere uymadığını, bu nedenle yaptığının tazmin (zararı ödeme) edilmesi gerektiğini resmen ve açıkça kabulleniyordu. Ancak, Türkiye, Yunanistan çok güçsüz ve ekonomik yönden çökmüş durumda olmasından dolayı savaş tazminatı hakkından, Karaağaç yöresini almakla vazgeçiyordu.

Devlet Borçları Sorunu:

1854 yılından başlayarak, Birinci Dünya Harbi sonuna kadar Batı ülkelerinden aldığımız borçlar, büyük bir toplam tutuyordu. Bu borçlar, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla ortaya çıkan yeni devletlere, gelirleri oranında bölüştürülüyordu. Bize kalan bölümü ise, düzenli taksitlerle ayrılmıştı. Bu taksitlerin altın veya sterlin olarak ödenmesini isteyen Batılı devletlerin önerisi kabul edilmemiş, Türk parası ya da Fransız Frankı olarak verilmesi kararlaştırılmıştı. Böylece borç toplamı bir hayli azalıyordu. Borçların ödenmesi üzerinde her türlü yabancı devletlerin de gözetimine son verilmişti. Bu borçları her yıl düzenli bir biçimde ödemeye devam eden Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 25 Mayıs 1954'te tüm borçlarını temizlemiş,

böylece vadesinden 29 yıl önce yükümlülüğünü yerine getirmişti.

Boğazlar Sorunu:

Dünyanın en önemli siyasal ve ekonomik konularından olan bu sorun, uzun ve şiddetli tartışmayara yol açmış, hatta görüşmelere katılan Rus temsilcisinin gizlice öldürülmesine bile varmıştı. Geçici olduğundan şüphe bulunmayan bu çözüm şu biçimdeydi.

Boğazlardan Geçiş:

Askeri Gemiler ve Uçaklar: Barış zamanında, Karadeniz'e doğru geçişte, Karadeniz'de kıyısı olan devletlerden en güçlü donanmaya sahip bulunanından daha fazla gemi (ve uçak) geçmeyecek. Bunun dışında, savaş gemi ve uçaklarına geçiş serbest. Bu geçişlerden doğacak sonuçlar, Türkiye için sorumluluk doğurmaz. Savaş sırasındaysa, Türkiye'nin tarafsız yada savaşçı olması durumuna göre, ticaret taşıtları gibi ancak, barış zamanındaki savaş taşıtları hakkındaki sınırlamaya göre hareket olunacaktır.

Boğazların Savunulması:

Uluslar Kurumu'nun garantisi altında Boğazların iki yakası askersizleştirilecekti.

Boğazlardan geçişleri düzenlemek üzere bir uluşsararası kurul oluşacaktı.

Bu önemli sorun da böyle çözümlendi. Rusya, Lozan Antlaşması'nın yalnız bu bölümünü imzalamıştı.

VAHDETTİN'İN İNGİLİZ KRALINA YAZDIĞI MEKTUBUN ASLI, İNGİLİZCESİ VE İNGİLİZ KRALIN CEVABI (12 Mart – 1 Nisan 1924)

انکلتره قرالی و هندستان ایمپراطوری حشمتلو بشنجی ژورژ حضرتلرینه

حشمتماب

وقوعات و حادثات سیاسیه‌نك بالجمله لرینه وقوف و نفوذلری درکار اولان ذات حشمتپناهیلری
نزدنده نه گبی اسباب و سوائق جبریه تحتنده مقر سلطنتی بر مدت موقته ایچون ترك ایتمكده مضطر قالمش
اولدیغم معلوم اولدیغی بدیهی اولمسیله بو بابده عرض حال و تفصیلاته لزوم گورمیورم

بو مفارقت بالوراثه والاستحقاق حائز اولدیغم سلطنت و خلافت مقاملرندن فراغتی متضمن اولمدیغی
بدیهی و آشکار اولوب آنقره مجلسی گبی بر فئهٔ باغیه‌نك بوکا دائر واقع اولان و حقوقیجه بالجمله مقرراتی
کان لم یکن حکمنده اولدیغی وارستهٔ عرض و بیاندر. ازجمله خلافت اسلامیه‌نك سلطنت عثمانیه‌دن تجرید
و تفریقی و خلافتك کلیاً الغاسی گبی دینی، قومی و ملی مشکوك و مخلوط عسکریدن و صنوف سائره‌دن مرکب
بر شرذمهٔ قلیله ایدهمیه‌جغی جبر و اکراه ایله و قسماً جهل و غفلت ایله سوق ایدیلن بش التی میلیوندن معصوم ترك قومنك
دائرهٔ صلاحیتی داخلنده اولمیوب بو ایسه اوچیوز میلیوندن عالم اسلامك عمومنه تعلق ایدن بر مسئلهٔ عظمی اولوب
عالمشمول بر ماهیتی حائز اولان بو مسائل آنجق بتون عالم اسلام طرفندن تعیین اولنان و ارباب اختصاصدن مرکب
بر مجلس منعقد و اجماع امت ایله حل و فصل ایدیله بیلیر. علمای اسلامك معلومی اولدیغی وجهله احکام شرع شریفه
مغایر هر نوع مقررات هر نه مقامدن صادر اولور ایسه اولسون محکوم عقامتدر و احوال حاضره‌ده مشهود
اولدیغی وجهله عالم اسلامده نتیجه‌سی پك وخیم اوله‌بیله‌جك بر هیجان عظیم ایقاعنه مستعد و مسائل سائرهٔ سیاسیه‌یه
تأثیری قویاً ملحوظدر. یوز میلیوندن متجاوز تبعهٔ صادقهٔ اسلامیه‌سی بولنان ذات حشمتپناهیلری بو خصوصه
تنویری لزوملو عد ایلدم

باتقریب ارکان خاندانم علیهنده آنقره مجلسی طرفندن بو کره اتخاذ ایدیلن نفی و تغریب و مصادرهٔ املاك و اموال
شخصیه و خصوصیه گبی فضولی مقررات و تدابیر اعضای خاندانی حقوق انسانیه و شخصیه‌لرندن تجرید ماهیتنده اولمسیله
بو بابده طرف علیلرندن و حکومت قرالیه‌لری طرفندن بالفعل و امکان دائره‌سنده واقع اوله‌بیله‌جك مظاهرتك
پك قیمتدار تلقی ایدیله‌جکی وارستهٔ عرض و بیاندر

بو وسیله عائلهٔ قرالیه‌لری ایله ذات شوکتمآبیلرینك دوام عافیتی جناب حقدن تمنا ایلرم

١٢ مارت ١٩٢٤

محمد وحید الدین

7: San Remo, March 13,
1924.

To His Imperial Majesty
King George V.

Sir.

Your Majesty knowing fully the exact import of the political movements of the world, and of the events which obliged me to temporarily leave my capital, I think it is not necessary to give any explanations on that subject.

My departure did not imply any renunciation of my dignity as Sultan and Caliph, which position my dynasty has held for more than six centuries, ~~and~~ which devolved on me in conformity with my sacred right to succession to the throne of my ancestors.

It is quite evident that the late decision of the assembly of Angora - composed of my rebel subjects - is without value, and that it is condemned to remain ineffective.

Of that decision the part which concerns the separation of the Sultanate and Califate, and the suppression of the latter, "which is absolutely contrary to the "principal of the Koran" goes beyond all rights of the Turkish nation which composed of six millions of Moslems now finds itself forced by the conduct of an acting minority, composed in a great measure of persons of very doubtful origin and convictions, who use violence and coercion towards it, and who abuse its innocence and credulity.

These are questions that affect the whole world and most

deeply interest three hundred million Moslems and the only solution must be by the wish of the majority of all Moslem peoples and the decision of the court of juris-diction in authority.

It is established by the jurists that all decisions of that class which are contrary to the Holy Law are condemned to remain of no effect, also they are of a nature to provoke very deep emotion and indig-nation among Moslems, and the reaction on the world situation my cause it to become very grave, this is clearly foreseen by present events.

I think it is not without interest to give these particulars to your Majesty who count among your faithful subjects more than one hundred million Moslems.

The Assembly of Angora has voted the confiscation of the private property of my Imperial Family, and their immediate deportation to a foreign country.

These arbitrary decisions deprive them of their most sacred natural rights and in the difficult situation in which they find themselves, any help and protection that might possibly be given to them on the part of Your Majesty and Your Government would certainly be a great support to them!

On this occasion I pray to God for Your Majesty and for Your August Family.

Mehemmed Vahiddeddin
Han VI. Emperor
of the Ottomans.

Translation in Conformity with the Original.
Nephew of H. I. M.
[signature] Sami Nedjib

Registry No. E 2643/2643/44

J.M.

Draft.

His Imperial Majesty
Mehmed Vahiduddin.

To be submitted
to the King
for H.M. approval

copy Constantinople

15M 2/24 F.O.P. [11193] (2)

181

F.O.,

April , 1924.

Your Majesty,

I have received Your Majesty's letter of March 13th, forwarded to me through my representative in Paris, and ~~very much regret to learn of~~ I can assure you that I sincerely sympathise with H.M. in the ~~further~~ misfortunes ~~in which Your Majesty has become~~ involved ~~in~~ ~~by~~ the recent expulsion of yourself and members of your family from Constantinople and the loss of their possessions.

~~I have consulted my advisers~~ In regard to the matter of the suppression of the Caliphate, to which Your Majesty calls ~~my~~ attention, ~~I am sorry to inform you~~ You will, I am sure, understand that it ~~will be impossible for me~~ would be improper for any G. at to take any action, as the matter is one ~~of interior Turkish concern~~ in which outside interference, especially on the part of non-Moslems, would be unjustifiable and

unproductive....

unproductive of any good results.

I request Your Majesty to accept the assurance of my highest consideration and regard.

A L T E R N A T İ F
Ü N İ V E R S İ T E
1

yaşadığımız dünyayı anlamak için
anahtar kitaplar

Millî Mücadele	*Kemal Kahraman*
Sinema Kitabı	*Nezih Erdoğan*
Siyasal Propaganda	*J.A.C. Brown*
Bilgisayar Tarihi	*C.N. Taşçı - M.E. Mutlu*
Freud	*Erol Göka*
Kemalizm	*D. Mehmet Doğan*
İktisadî Düşünce	*Mustafa Özel*
Kapitalizm	*Burhan Erdem*
Kentleşme	*İhsan Sezal*
İlerlemenin Öteki Yüzü	*Ersin Balcı*
Televizyon	*Yusuf Kaplan*
Fotoğraf	*İhsan Derman*
Sivil Toplum	*Levent Köker*
Aydınlanma Felsefesi	*Ahmet Çiğdem*
Enformasyon Toplumu	*Nabi Avcı*
Cinsiyet ve Toplum	*Ali Sali*
Estetik	*Beşir Ayvazoğlu*
Gelenek	*Mustafa Armağan*
Pentagon	*Fikret Ertan*
İslâm Konferansı Teşkilatı	*Davut Dursun*
Reklamcılık	*Yalçın Çetinkaya*
Popüler Kültür	*Jean Baudrillard*
Eşya-İnsan İlişkileri	*Celil Güngör*
Günümüzde Hıristiyanlık	*Lütfullah Göktaş*

KAPAK DÜZENİ: YAZIEVİ

Ağaç Yayıncılık

ISBN-975-346-006-6